

«Затверджую»

Директор

Карпатського біосферного
заповідника

М.П. Рибак

» 12. 2023 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
ЗА 2023 РІК**

м. Рахів

2023 р.

**ІНФОРМАЦІЯ
З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА
за 2023 РІК**

1. Організація екологічної освітньо-виховної роботи

1.1. Наявність структурного підрозділу

Еколого-освітній підрозділ створений у Карпатському біосферному заповіднику у 1997 р.

У звітному році штат відділу збільшено до 10 одиниць внаслідок об'єднання двох структурних підрозділів – відділу еколого-освітньої роботи та Мізею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (в якому триває реконструкція та 1/3 експозиції наразі є недоступною для відвідувачів). У такий спосіб створено відділ еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю.

Структура відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю:

Начальник відділу – 1;

Заступник начальника відділу – 1;

Провідний фахівець – 2;

Провідний фахівець з екологічної освіти – 2;

Провідний фахівець зв'язків з громадськістю – 1;

Провідний фахівець еколого-освітнього центру «Центр Європи» – 2.

У відділі вакантними є ставка провідного фахівця зв'язків з громадськістю, 0,5 ставки провідного фахівця з екологічної освіти; заступник начальника мобілізований до лав ЗСУ. Один провідний фахівець з екологічної освіти працює у природоохоронному науково-дослідному відділенні «Долина нарцисів» (м. Хуст), провідні фахівці еколого-освітнього центру «Центр Європи» – у с. Ділове Рахівського району, решта працівників (за виключенням вакантних посад) – у центральному офісі установи (м. Рахів).

З 2016 року в установі створено редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань. Відділ організовує видання періодики заповідника – Всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу «Зелені Карпати», регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника», а також заснованого у 2015-16 рр. наукового збірника «Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України». Штат редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань складає 5,5 одиниць:

Начальник відділу – 1;

Головний редактор журналу «Зелені Карпати» – 0,5;

Заступник головного редактора журналу «Зелені Карпати» – 1;

Відповідальний секретар наукового видання «Природа Карпат» – 0,5;

Відповідальний секретар науково-популярного журналу «Зелені Карпати» – 0,5;

Провідний редактор – 1;

Провідний редактор газети «Вісник КБЗ» – 0,5;

Завідувач бібліотеки – 0,5.

Редактор I категорії у лютому мобілізований до лав збройних сил України і став на захист Батьківщини.

1.2. Наявність постійних форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Мережу еколого-освітніх центрів Карпатського біосферного заповідника формують Музей екології гір, «Центр Європи» та «Музей нарцису».

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах (далі – Музей екології гір, Музей) діє як складова системи екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника, був створений з метою залучення учнівської та студентської молоді до вивчення природи Українських Карпат і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до природних багатств, народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу.

Основні завдання еколого-освітньої роботи Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах визначаються з урахуванням програм і планів, які затверджуються Карпатським біосферним заповідником.

Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах побудований адміністрацією Карпатського біосферного заповідника в 1994 році з метою надання інформації відвідувачам про природу Карпат та історію природокористування в Українських Карпатах, діє як еколого-освітній та рекреаційний центр. 8 великомасштабних діорам, серія міні-діорам, об'ємних макетів, художніх панно дають відвідувачам цілісне уявлення про природу та побут горян. Експозицію доповнюють багаті геологічні, палеонтологічні колекції, фауністичні експонати, предмети побуту, сільсько- та лісогосподарський реманент, знаряддя праці, взірці одягу українських горян та ін. Загалом на обліку стоїть 414 експонатів. Поповнення колекції у звітному році не відбувалось.

Продовжується реконструкція Музею екології гір. У 2022 році здійснено капітальний ремонт покрівлі Музею. Зокрема виконано оновлення дерев'яних несучих конструкцій даху; оброблення дерев'яних елементів сучасними пожежозахисними та зберігаючими засобами; заміна покрівлі. дах будівлі перекрито натуральною керамічною черепицею. У 2023 році проведено заміну вікон на всіх 4-х поверхах будівлі. мінімальними втратами.

Виконання ремонтних робіт стало можливим завдяки співпраці заповідника з іноземним проєктом SNPA та фінансувалося коштами Франкфуртського зоологічного товариства.

Облік екскурсантів проводився в «Журналі реєстрації відвідувань Музею екології гір». Оплата послуг відбувається через касовий апарат та через платіжний POS-термінал. Оплата відвідування за допомогою онлайн банківських послуг започаткована у січні 2023 року. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Впродовж звітнього року Музей екології гір відвідало 1972 чол., з них дорослі – 423, студенти – 94, учні – 1455. Від реалізації квитків за відвідування надійшло 22 000 грн., від реалізації сувенірних магнітів – 4600 грн., фото у гуцульських костюмах – 800 грн. Сумарно надходження від надання послуг у Музеї склали 27400 грн.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» (ЕОЦ «Центр Європи») функціонує з червня 2010 р. Організацією роботи центру займається працівниця відділу еколого-освітньої роботи, провідна фахівчиня – завідувачка. До основних завдань, поставлених перед еколого-освітнім центром (ЕОЦ), належать: прийом туристів та проведення екскурсій в центрі; виконання функцій туристично-інформаційного центру європейського зразка; здійснення активної еколого-освітньої діяльності (організація і проведення екологічних акцій і просвітницьких заходів як на базі центру, так і на базі загальноосвітніх та дошкільних закладів).

Інформаційне поле «Центру Європи» складається з чотирьох блоків – Природно-заповідний фонд України (більша частина присвячена Карпатському біосферному заповіднику), Закарпатська Гуцульщина, Закарпаття та Україна в Європейській спільноті. Також висвітлюється інформація про встановлення пам'ятного кам'яного знаку, що позначає географічний центр Європи. Художнє оформлення центру витримано в гуцульському стилі: дерев'яні вироби, вишивки та скляні вітражі. Експонатура доволі різноманітна: поруч із інформаційними модулями представлені колекції гуцульського посуду, вишивки, різьблених виробів та міні-діорама «Світ тварин Закарпаття». Додаткові засоби – столи для проведення занять, майстер-класів тощо.

З квітня еколого-освітній центр працював без вихідних. Для цього фахівці відділу еколого-освітньої роботи та зав'язків з громадськістю працювали згідно графіку (з дотриманням норм КЗпП). В другій половині червня прийнято на повну ставку посадового окладу провідного фахівця ЕОЦ «Центр Європи».

Впродовж року провідними фахівцями центру спільно з фахівцями відділу екоосвіти та зав'язків з громадськістю було організовано низку заходів. При цьому були використані різні форми та засоби поширення екологічних знань та формування у підростаючого покоління стійкої екологічної свідомості.

Протягом звітнього періоду працівниками центру було підготовлено та проведено: 10 медіа - презентацій, 5 лекцій, 7 кросворди, 6 вікторини, 4 квести та 15 екологічні гри. Загалом проведено 11 творчих майстер-класів для школярів молодшого та середнього шкільного віку Рахівщини.

З метою формування екологічної культури молоді, збереження навколишнього середовища, виховання художнього смаку та розвитку творчих здібностей, було проведено природоохоронні акції «Збережи ялинку!» та «Різдвяна майстерня».

27 вересня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбулася знакова подія – церемонія нагородження лауреатів міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії «Corona Carpatica». Захід організовано творчою асоціацією

«Corona Carpatica» та Карпатським біосферним заповідником у межах відзначення Днів Європейської спадщини в Україні.

18 травня, 5 червня та 7 липня було проведено Дні відкритих дверей, приурочені до Всесвітнього дня музеїв, Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища і до Дня працівника природно-заповідної справи. Під час цих трьох заходів еколого-освітній центр відвідало понад 100 туристів.

Протягом року постійно велась робота, спрямована на дотримання санітарно-гігієнічних, санітарно-епідеміологічних норм, умов пожежної безпеки та безпеки праці в еколого-освітньому центрі «Центр Європи».

В травні та вересні було проведено суботник. Відбулося генеральне прибирання будівлі і території еколого-освітнього центру, а також довкола пам'ятних знаків, які символізують географічний центр Європи. Було облаштовано квіткові клумби надворі та висаджено кімнатні рослини в приміщенні центру.

Протягом року постійно впорядковувалась прилегла до будівлі еколого-освітнього центру територія. Проводилось косіння газонів, прибирання біля пам'ятного знаку географічного центру Європи.

У жовтні в заповіднику з'явилася сучасна інформаційна панель для туристів. Такий сучасний гаджет надійшов до установи в результаті співпраці з громадською організацією «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини (АЕРІФ)» в партнерстві з Центром розвитку малого та середнього бізнесу Марамуреського повіту (Румунія) та Івано-Франківським національним технічним університетом нафти і газу в рамках Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020. Проєкт співфінансується Європейським Союзом.

Інформаційна панель розміщена в приміщенні еколого-освітнього центру «Центр Європи». Туристи, які відвідують географічний центр Європи, мають можливість дізнатися про всі принади, визначні місця, зручності розміщення і харчування, особливості транспортного сполучення на Карпатському культурному шляху. Між Карпатським біосферним заповідником та ГО «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини (АЕРІФ)» підписано угоду про співпрацю та Акт безоплатної передачі інформаційної панелі та стенду.

Єдина в Україні «Книга почесних гостей географічного Центру Європи» дає можливість всім бажаючим зареєструватися в ній та отримати пам'ятне Свідоцтво на згадку про відвідування географічного центру Європи. Протягом одинадцяти місяців в ній зареєструвалося 520 відвідувачі з різних куточків України та із-за кордону, з них – 30 безкоштовно.

Протягом року візит-центр відвідали 98 студентів. З наступних вузів: Львівського національного медичного університету ім. Д. Галицького (ЛНМУ), Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (ПНУ), національного університету «Києво-Могилянська академія» (НУКМА), Харківського національного університету (ХНУ) та Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж зв'язку та інформатизації Державного університету інтелектуальних технологій і зав'язків» (ВСП ФКЗІ ДУІТЗ).

Впродовж звітного року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 657 осіб, з них: школярі – 210, студенти – 98, дорослі – 349, на платній основі – 192 осіб.

Облік екскурсантів ведеться за «Журналом реєстрації відвідувань ЕОЦ «Центр Європи». З січня оплата за відвідування відбувається через термінал та QR-код. Регулярно ведеться облік фінансових надходжень, звітність подається у встановленому порядку.

Від реалізації квитків та рекламно-видавничої продукції на рахунок Карпатського біосферного заповідника надійшло 33180.00 грн., у т.ч.:

- 4535.00 грн. – відвідування ЕОЦ «Центр Європи»;
- 24795.00 грн. – реалізація друкованої продукції;
- 750.00 грн. – реалізація еко-сумок з логотипом КБЗ;
- 800.00 грн. – реалізація меду сувенірного;
- 2300.00 грн. – фотографування в гуцульських костюмах.

Найбільша кількість відвідувачів були з таких областей України як: Київська, Харківська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Запорізька, Миколаївська, Донецька, Житомирська, Вінницька, Полтавська, Чернігівська, Сумська, Хмельницька, Рівненська, Запорізька, Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська.

Впродовж року еколого-освітній центр відвідало 8 іноземних громадян зі Польщі, Чехії, Італії, Латвії.

Протягом року еколого-освітнім центром «Центр Європи» було видано 1 публікацію в регіональній екологічній газеті «Вісник Карпатського біосферного заповідника» та 6 публікацій для сторінки установи у мережі Фейсбук.

Еколого-освітній центр «Музей нарцису» знаходиться на вході в масив «Долина нарцисів», його діяльність суттєвою мірою прив'язана до періоду цвітіння Долини нарцисів. Експозиційна площа складає близько 112 м². До послуг відвідувачів облаштований відеозал на 50 місць. Художнє оформлення доволі просте, витримане у лаконічному стилі. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди і вітрини. Масштабне фото-панно з видом Долини нарцисів у пік цвітіння приваблює відвідувачів і стає об'єктом для фотографування на згадку. Тематичним полем еколого-освітнього центру є біорізноманіття, історія досліджень та охорона Долини нарцисів; біологія та екологія виду нарцису вузьколистого.

Цьогоріч 5150 туристів відвідали «Долину нарцисів», у тому числі: студентів та пенсіонерів – 930 чол., школярів – 425. Надходження коштів від рекреаційно-туристичних послуг під час цвітіння «Долини нарцисів» склало 485000 грн.

Кілька років поспіль у весняно-осінній період в Долині нарцисів випасаються буйволи. Відтепер невелике стадо буйволів буде мешкати в Долині нарцисів круглий рік, адже восени на території масиву побудовано Оселю буйволів. Будівництво Оселі буйволів здійснювалося в рамках проекту «Врятувати долину нарцисів» спільно ГО «Дунайсько-Карпатська Програма» та Карпатським біосферним заповідником за підтримки європейської

природоохоронної асоціації ЕОСА та виробника туристичного спорядження ORTOVOX. Урочисте відкриття оселі буйволів відбулося 20 жовтня.

Оселя буйволів - це ще один крок, щоб зберегти найбільший в Середній Європі осередок нарциса вузьколистого та біля 20 червонокнижних види рослин й тварин.

Щоб підтримувати цвітіння природної спадщини - долини нарцисів, з року в рік доводиться витратити величезні кошти на скошування трави бодай раз в рік, щоб не дати зарости принаймні найціннішим ділянкам. Але ліс все одно наступає.

Цю проблему допомагатимуть вирішити буйволи.

А ще ці незвичайні тварини - додаткова атракція Долини нарцисів, що приваблюватиме туристів впродовж цілого року. Так 28 липня Долину відвідала група туристів з Моравії, які приїхали подивитися на випасання буйволів, дізнатися про особливості утримання їх на природоохоронній території. Для них було проведено екскурсію. Загалом подивитися на буйволів приїхали понад 350 туристів.

Буйволи - колись традиційні для Карпат, практично зникли в Україні. Тож, оселя буйволів сприятиме також поверненню та збереженню карпатських буйволів в Україні.

7 жовтня відбувся відкритий кубок Закарпаття з літнього біатлону серед юнаків та дівчат віком 10-12 років.

Змагання проводились на території Долини нарцисів вже втретє і традиційно поєднували перегони на лижоролерах та роликах і стрільбу лежачи (п'ять пробних пострілів та п'ять залікових). Стрільби проходили на Хустському міському стадіоні «Карпати», тоді як бігові змагання відбувалися асфальтованою дорогою, яка перетинає Долину нарцисів. У змаганнях взяли участь 77 юних спортсменів з різних міст: Харків, Луцьк, Тернопіль, Львів, Київ, Хуст.

Інформаційно-туристичний центр «Високогір'я Карпат» розташований біля підніжжя г. Говерла (ур. Перемичка). На його базі функціонує рекреаційний притулок на 29 місць. Тут є місце для наметів, водогін, туалети та сміттєзбірники. Це створило сприятливі умови для розміщення пішохідних мандрівників, а також для проведення екологічних таборів.

Площа приміщення інформаційно-туристичного центру, що зайнята експозицією, складає 146,21 м². Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди в оригінальному художньому обрамленні з природних матеріалів. Тематичне спрямування продиктовано місцем розташування центру і фокусується на природних і культурних цінностях найвисокогірнішої частини України – Чорногірського хребта Українських Карпат та Гуцульщини. Центр функціонує з 2011 р.

Інформаційно-туристичні центри «Карпатська форель» (S – бл. 110 м²) та «Кевелів» (S – 58,2 м²) – найменші інформаційні осередки Карпатського біосферного заповідника. ІТЦ «Кевелів» цього річ неодноразово приймав важливі делегації, у т.ч. місію Банку реконструкції та розвитку Німеччини. Зустрічі посприяло наявність конференційної кімнати на 30 місць, обладнаної

медіа-проектором та відеотехнікою. Один експозиційний зал центру складається з двох інформаційних рівнів і висвітлює природні багатства найвищих хребтів Українських Карпат – Чорногори і Свидівця. Інформація подана, переважно, художніми засобами – панно та художніми стендами, що змушує персонал відділення значну частину інформації подавати в усній формі. Мабуть, саме це зумовило характер проведення екоосвітніх заходів на базі ІТЦ – тематичні екскурсії, розповіді, тощо. Центр відкритий у 2011 р.

У 2021 р. працівниками Кевелівського ПНДВ організовано проведення 4-х екскурсій до інформаційно-туристичного центру для учнів місцевої Квасівської ЗОШ І-ІІ ст.

Інформаційно-туристичний центр «Карпатська форель» розташований на території демонстраційного форелевого господарства (Трибушанське природоохоронне науково-дослідне відділення), функціонує з січня 2012 р. Його тематичне спрямування полягає у висвітленні багатства іхтіофауни Українських Карпат та акцентування уваги на проблемах охорони водних ресурсів краю. Основним видом експонатури виступають інформаційні стенди. Художнє оформлення лаконічне, але витримане в гуцульському стилі і виконане з використанням виключно природних матеріалів. Відвідується, переважно, у комплексі з екскурсією на демонстраційне форелеве господарство. Вартість відвідування входить до плати за вхідний квиток до форелевого господарства. Нерідко «Карпатська форель» відвідується в комплексі з екскурсією в географічний центр Європи.

Інформаційно-туристичний центр «Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО». Експозиція сформована на площі 65,12 м². Тематичне спрямування – букові праліси: збереження, цінності, біорізноманіття та ін. Художнє оформлення вирізняється стилем, який притаманний карпатським етносам, котрі проживають в долині р. Тиса. Використані природні матеріали, в ніші з дерев'яним обрамленням органічно вписані фотопанорами заліснених хребтів Красної. Основний вид експонатури – стенди, фотопанно. Особливо цікавим, в художньому відношенні, є відеозал, оформлення якого створює ілюзію перебування в гущавині букового пралісу. Такого ефекту досягнуто завдяки специфічному оформленню – стіни і стеля в суцільну вкриті широкоформатними банерами з різними типами букового пралісу Угольсько-Широколужанського масиву.

Інформаційно-туристичні центри Карпатського біосферного заповідника зорієнтовані на прийом відвідувачів, значно меншою мірою – впровадження активної еколого-освітньої діяльності. Це пов'язано із відсутністю кваліфікованого персоналу у відділеннях, сезонністю відвідування (переважно у комплексі з мандрівками екотуристичними маршрутами або відвідуванням інших туристичних атракцій, розташованих поблизу) та іншими чинниками.

Діяльність бібліотек і наукових архівів

У звітному році бібліотечний фонд поповнився на 14 примірників видань. Всі надходження подаровані, поповнення бібліотечного фонду за рахунок закупівлі фахової літератури не проводилось.

Періодичні видання та друковані засоби масової інформації у 2023 році не передплачувались.

Мережа обладнаних екскурсійних маршрутів та еколого-освітніх стежок

Екологічна стежка «Соколине Бердо» (Кузійське ПНДВ):

- Протяжність – 2,1 км, тривалість 4 години.
- Обладнано 3 місця відпочинку, одне з них – під мальовничою скелею.
- На початку стежки (КПП) розташовані інформаційні стенди, які містять інформацію про історію створення та природу КБЗ, карту-схему розташування заповідних масивів, правила поведінки для відвідувачів, карту-схему маршруту, історичні відомості щодо заповідання ур. Кузій (у 19-20 ст. виступало мисливськими угіддями родини Габсбургів).

Інформаційні стенди на початку стежки цього року замінено (виготовлено нові, встановлення здійснюватиметься у 1 кварталі 2022 р.).

Екологічна стежка «Центром Європи та форелевим господарством» (Трибушанське ПНДВ)

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Центр Європи», проводить відвідувачів лісом до форелевого господарства та інформаційно-туристичного центру «Карпатська форель». Стежка прознакована.

- Протяжність – 1 км, тривалість 1 година.
- Біля еколого-освітнього центру «Центр Європи» розміщено 6 великоформатних стендів і близько 40 формату А№, біля контори Трибушанського ПНДВ – інформаційний центр з стандартизованим набором інформаційних щитів, на місці зупинок розташовано 2 інформаційно-охоронні знаки. Вздовж стежки облаштовані місця відпочинку, джерела питної води, встановлені альтанки.

Екологічна стежка «Долиною нарцисів» ПНДВ «Долина нарцисів ім. професора В.І. Комендара»

Розпочинається біля будівлі еколого-освітнього центру «Музей нарцису – оглядові майданчики». Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди «Навіщо Долині нарцисів гідрологічний шлюз», «Кіресі – вірний сателіт Хустського замку» та «Квітка поезій і легенд» та 2 інтерактивні маршрути «Хто ховається в траві?» та «Літаючі квіти». Протяжність – 1,9 км. Обладнано 3 місця відпочинку, 3 оглядові майданчики.

Біля КПП розміщено стандартизований набір 3-х інформаційних щитів: «КБЗ», інформація про масив. Біля оглядового майданчика встановлено стенд-панно, по маршруту – інформаційно-охоронні знаки.

Екологічна стежка «До водоспаду Лихий» (Трибушанське ПНДВ)

- Протяжність – 4,0 км, тривалість 4 години.

Оформлення розпочато у 2020 р. Стежка прознакована, на стежці встановлені 3 інформаційні стенди з картосхемою екологічної стежки, протяжністю тощо, а також стенд «Як поводитися у місцях, де живуть ведмеді» (наданий WWF влітку 2020 року) і один інформаційний аншлаг «Поважай природу!» (наданий Європейським товариством дикої природи).

Екологічна стежка «Лісопарком і колекційною ділянкою» (Рахів-Берлибаське ПНДВ) прокладена в межах частини екотуристичного маршруту.

– Протяжність – 0,5 км, тривалість – 30 хвилин.

– Обладнано 2 місця відпочинку і рекреаційну зону «Водоспад здоров'я», облаштовано мінеральне джерело.

Стежка проходить прилеглою до Музею екології гір. Стежку прознаковано, маркування не наносилося, оскільки немає потреби.

На стежці встановлено 1 інформаційний аншлаг «Поважай природу», наданий Європейським товариством дикої природи.

На рекреаційній зоні «Водоспад здоров'я» збудована простора альтанка, яка використовується як для пікнікового відпочинку, так і в освітніх цілях – зокрема, проводяться заняття з учнівськими групами чисельністю 1014 осіб.

У 2023 році на частині екостежки оформлено тематичну стежку «Поважай природу». Її облаштовано в рамках проекту «Природу поважай – навчайся і навчай» програми «Зелене партнерство» за фінансування Лісової служби США, сприяння та координації благодійного фонду «Фонд громадських ініціатив».

Основними природними принадами на екостежці є ліс мішаного типу, природний водотік – потік Підділ, невеликі сінокісні лучні ділянки з різноманітною флорою.

Мета облаштування стежки – розширення інформаційної інфраструктури для роботи з цільовими групами: школярами, студентами та відвідувачами установи. Цілі: екологічне виховання, спрямоване на зменшення «екологічного сліду»; започаткування екоосвітніх програм зі школярами через навчально-ігрові заходи та активний відпочинок.

На стежці встановлено:

- 4 таблички «Поважай природу»;
- Інтерактивний макет «Що можна залишити в лісі»;
- Екологічну інтерактивну гру «Знайди домівку»;
- Будиночок для комах та інформаційні змінні таблички;
- Дороговкази.

Облаштування екостежки створило додаткові можливості для еколого-освітньої роботи зі школярами (проведення заходів, тематичних екскурсій, екологічних ігор), сімейного відпочинку місцевих жителів, туристів.

Характеристика екотуристичних маршрутів Карпатського біосферного заповідника

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
Широколужанське ПНДВ				
1.	"Урочищем Поляна до мінерального джерела"	КПП – ур. Поляна – мінеральне джерело – КПП	3,4 км	Радіальний

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
Угольське ПНДВ				
2.	"На полонину Менчул"	КПП „Мала Уголька” – вздовж річки М. Уголька – полонина Менчул	7,0 км	Науковий, радіальний,
3.	"Карстовий міст"	КПП „Мала Уголька” – ур. Карстовий міст – під скелею – КПП «Мала Уголька»	3,5 км	Круговий
4.	"Молочний камінь"	КПП „Велика Уголька” – ур. Молочний камінь	2,2 км	Радіальний
Кісванське ПНДВ				
5.	"На гору Близниця"	КПП „Кісва” – пол. Флантус – г. Близниця	6,3 км	Радіальний
Кевелівське ПНДВ				
6.	"Полониною Драгобрат"	КПП „Свидовець” – пол. Драгобрат – КПП „Драгобрат” – оз. Герешеска	15,5 км	Радіальний
7.	«Від Кевеліва до Свидовця»	«КПП Кевелів – г. Близниця – КПП Драгобрат – пол. Драгобрат – потік Свидовець – КПП Свидовець»	13,8 км	Частково радіальний і круговий
8.	"З Кевеліва на Петрос"	КПП „Кевелів” – біостаціонар Львівського держуніверситету – г. Петрос	19,5 км;	Радіальний
Богдан-Петроське ПНДВ				
9.	"Полонинами Говерли і Петроса"	КПП „Усть-Рогнеска” – пол. Рогнеска – пол. Гармонеска – г. Петрос – пол. Скопеска – ур. Перемичка – г. Говерла	21,0 км	Радіальний
10.	“Через Петрос на Говерлу”	КПП “Усть-Рогнеска” – г. Петрос – Урочище Перемичка –г. Говерла	14.5	Радіальний
Чорногірське ПНДВ				
11.	"На Говерлу через Брескул"	КПП „Білий” – пол. Брескул – ур. Перемичка – г. Говерла	14,8 км	Радіальний

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
12.	"На г. Бребенеску через пол. Туркул"	КПП „Білий” – пол. Туркул – г. Бребенеска	13,0 км	Радіальний
13.	"До озера Бребенеска"	КПП „Білий” – потік Бребенескул – оз. Бребенеска	10,7 км;	Радіальний
Марамороське ПНДВ				
14.	"До мінерального джерела в урочищі Головач"	пот. Квасний – мінеральне джерело – ур. Головач	6,6 км	Радіальний
Трибушанське ПНДВ				
15.	"З с. Ділового до г. Піп Іван"	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – Білий потік – пол. Лисичий – г. Піп Іван	21,7 км	Радіальний
Трибушанського ПНДВ				
16	«На водоспад Лихий»	КПП - форелевого господарство - водоспад «Лихий»	4,0 км	Радіальний
17	«До водоспаду Ялинський»	КПП „Трибушанське л-во” – с. Ділове – КПП «Білий потік» – потік «Білий» – водоспад «Ялинський» (ур. Ялин)	10 км.	Радіальний
Угольське ПНДВ				
18	« До урочища Гуки»	ур. Зібролуг - ур. Гуки	0,3 км	Кільцевий
Кевелівське ПНДВ				
19	«Полонинами до Петроса»	ур. Васкул – полонина Джорджева Прелука – полонина Менчул – біостаціонар Львівського ЛНУ – полонина Рогнеска – г. Петрос	15 км	Радіальний
Рахів-Берлибаське ПНДВ				
20	«До мінерального джерела в ур. Підділ»	Центральна садиба КБЗ – Колекційна ділянка – Мінеральне джерело в ур Підділ – рекреаційний пункт «Водоспад	1,2 км	Кільцевий

№ за /п	Назва маршруту	Нитка маршруту	Протяжність маршруту, км	Тип маршруту
		Здоров'я» - Центральна садиба КБЗ		
Петрос-Говерлянське ПНДВ				
21	«На Говерлу через полонину Гропа»	КПП – ур. (ДЕПО) – Козьмешик – пол. Гропа – г. Говерла	7,7 км	Радіальний

Загальна протяжність – 211,7 км.

1.3. Наявність тимчасових форм інфраструктурного еколого-освітнього облаштування

Цього року проведено інвентаризацію тимчасової освітньої інфраструктури. В рамках співпраці з Франкфуртським зоологічним товариством розпочато виготовлення 12 в'їзних стел.

1.4. Наявність плану заходів з екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

План створюється щорічно, затверджується керівником установи, погоджується заступником директора. Окремі плани заходів (т.зв., цільове планування роботи) створюються для окремих, найбільш масштабних, акцій – «Година Землі», Всесвітній день захисту навколишнього природного середовища, День працівника природно-заповідної справи, Дні європейської спадщини та ін.

2. Методична, організаційна та практична екологічна освітньо-виховна робота

2.1. Організація та участь у масових екологічних освітньо-виховних заходах

1 та 2 лютого до Всесвітнього дня водно-болотних угідь відділом еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю було проведено екологічні заняття для учнів 1-6 класів та 8-х класів в закладах загальної середньої освіти I-III ступенів №1 та №2 м. Рахів та с. Костилівка. Заняття включали різні форми еколого-освітньої роботи: медіа-презентації про Рамсарські водно-болотні угіддя заповідника, мультфільм, вправу «Мега-курорт на Свидовці: бути чи ні?», досліди з очищення води, кросворд та вікторину, екологічні ігри та практичне завдання. Найцікавішим для учнів було завдання забудувати водно-болотні угіддя заповідника Долину нарцисів та озеро Бребенескул за допомогою іграшкових об'єктів інфраструктури. Під час даної гри діти міркували про необхідність втручання в природні екосистеми. У результаті зрозуміли, що потрібно бути еко свідомими та не стали руйнувати угіддя заповідника. Натомість вони побудували місто поруч, залишивши екосистеми в природному стані. У заняттях взяли участь близько 80 школярів.

3 лютого на міському стадіоні «Карпати» спільно з Рахівською міською радою було проведено екологічну акцію «Карпатський сніговик». Учасниками стали школярі та вчителі Рахівських шкіл №1, №2, №3 – загалом понад 80 осіб. У програмі було багато зимових ігор, зокрема, «Перегони на санчатах», «Сніжний снайпер», ліплення сніговиків та чаювання з кексами. акція покликана привернути увагу шкільної юні до проблеми глобальних змін клімату.

17 лютого відбулось екологічне заняття «Сортуємо сміття заради майбутнього!», яке підготувала та провела провідна фахівчиня еколого-освітнього центру «Центр Європи». Захід відбувся на базі Костилівської сільської бібліотеки. Учасниками стали вихованці гуртка «Екологічне краєзнавство» Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості Рахівської міської ради. На занятті діти: переглянули екологічний відеоролик «Сортуємо сміття», відгадали кросворд та головоломки, слухали оповідання, навчалися сортувати побутові відходи. Кількість учасників – 15 гуртківців.

2-3 березня були проведені екологічні заняття до Всесвітнього дня дикої природи для учнів 3 та 5 класів Костилівських ЗЗСО I-III ступенів та I ступеня. Школярі переглянули мультики про ліс та відео-ролик «Звуки диких тварин», створили плакат «Хто гуляє в зимовому лісі?», вивчаючи сліди диких звірів, розгадували кросворди, проходили лабіринти, зіграли в екологічні ігри, зокрема «Ланцюги живлення». Також демонстрували рухи різних тварин. У заняттях були задіяні понад 40 школярів.

14 березня в рамках екологічної акції «Збережемо первоцвіти» було проведено екологічне заняття з учнями 7 та 10 класів у закладі загальної середньої освіти I-III ступенів Богданської територіальної громади. На занятті учні переглянули презентацію про ранньовесняні рослини КБЗ, проходили

лабіринти, грали в екологічні ігри, робили шафрани з кольорового гофропаперу. У занятті взяли участь близько 40 дітей. В рамках акції також було розроблено кросворд «Первоцвіти» та опубліковано в соціальній мережі Фейсбук на сторінці заповідника. Правильні відповіді читачі сторінки публікували в коментарях.

17 березня на центральній садибі заповідника екоосвітянами установи була проведена екскурсія екологічною стежкою «Поважай природу» для 15 учасників Клубу «Юні лісові рейнджери» Рахів. Оформлення екологічної стежки було завершено напередодні. Стежка облаштовувалась в рамках проєкту «Природу поважай – навчайся і навчай» програми «Зелене партнерство» за фінансування Лісової служби США, сприяння та координації благодійного фонду «Фонд громадських ініціатив». На екологічній стежці було встановлено: 4 таблички «Поважай природу», інтерактивний макет «Що можна залишити в лісі», будиночок для комах, інформаційні змінні таблички та дороговкази. Програма заходу включала: власне екскурсію, екологічні ігри, візуалізацію альтернатив одноразовим предметам побуту та повсякденного вжитку, бесіду про те, як стати більш дружнім до довкілля та екопикнік із запашними бургерами в гарячому чаї. Наприкінці заходу діти отримали подарунки.

21 та 22 березня в закладі загальної середньої освіти I-III ступенів №2 м. Рахів відбулась екологічна вистава під назвою «Бережимо матінку природу». Юними акторами сценки виступили учні 6-А класу школи, а глядачами були як школярі-початківці – учні 1-4 класів, так і учні 5-6 класів школи. Події вистави відбувались у міському будинку та в лісі. Діти грали ролі як людей – дітей та їхніх батьків, так і диких звірів – ведмедя, вовка, білочки, мишки та зайчика. Серед інших персонажів був працівник заповідника, а серед негативних героїв – браконьєр, який займався полюванням на лісових мешканців. Проте, наприкінці вистави він зрозумів, що своїми діями завдає шкоди природі та пообіцяв виправитись. Усім глядачам вистава дуже сподобалась, з неї вони засвоїли головне – з природою потрібно жити в гармонії, а ліс берегти та шанувати. Школярі також стали більш обізнаними про те, що таке ліс, з яких елементів він складається, яку користь і дари приносить людям. Це сприяє формуванню стійкого екологічного мислення та підвищенню екологічної свідомості молоді. Загалом учасниками заходів стали понад 120 школярів.

23 березня еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідали школярі (2, 6 та 8 класів) та вчителі Богданської територіальної громади. Усі вони стали учасниками просвітницького заходу до Всесвітнього дня водних ресурсів. Насичена програма заходу включала: мультимедійну презентацію «Вода – джерело життя», низку дослідів з водою, екологічну гру «Очисти береги річки Тиси» та творче заняття «Ебру». Учасниками заходу було понад 30 школярів. Окрім цього, було також проведено заняття на базі Рахівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 для учнів 2 класу. Заняття включало: читання оповідання, досліди, руханку та гру з іграшковими жабками.

24 березня до Всесвітнього дня води був проведений екологічний урок для 30 учнів початкових класів Рахівського закладу загальної середньої освіти

№2 I-III ст. Символом заходу стала пташка колібрі, яка витягла кілька крапель води з струмка, щоб загасити лісову пожежу, поки всі інші тварини з недовірою спостерігали. Скуштувавши воду із своїх пляшечок, учні відзначили, що вода немає кольору, смаку, запаху. Учні радо долучилися і до дослідів з прозорістю води та впливом рослинності на воду. Побачивши як макет із травою тримає ґрунт і як ґрунт вимивається на макеті без рослинності, впевнено вирішили, що на узбережжях річок обов'язково має зростати природна рослинність.

Напередодні Міжнародного дня птахів в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся екологічний захід зі школярами. Учасниками стали 15 учасників гуртка «Юні екологи» Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості. Насичена програма заходу включала: перегляд мультимедійної презентації «Птахи Червоної книги України», відгадування вікторини, філворда з пов'язаною тематикою та логічних завдань, складання пазлів «Птахи в народній мудрості» та екологічного доміно «Цікаве про птахів», відгадування пташок за їхнім співом. Школярі були задіяні в екологічних іграх «Знайди пташку», «Пташині перегони», «Корм для пернатого», а також виготовили стінгазету «Птахи – наші друзі». Під час гри на свіжому повітрі, школярі мали змогу наживо спостерігати за поведінкою наших пернатих друзів, послухати їхній дзвінкий спів, побачити як вони скачуть з гілки на гілку, перелітають з дерева на дерево. Також діти залишили для них корм і навіть зробили декілька фото пташок.

У квітні до Всеукраїнського дня довкілля фахівці з екологічної освіти провели низку занять в місцевих школах, зокрема для учнів 3-4 класів Рахівських закладів загальної середньої освіти I-III ступенів №1 та №2. На заняттях школярі переглянули відеоролик «Екологічні звички» та розмірковували про наступне: що таке довкілля та якими діями людина може покращити стан навколишнього середовища; також звернули увагу дітей, що вони теж можуть зробити свій внесок у збереження довкілля. Працюючи з цікавими розмальовками, які для заповідника надали Інститут еколого-релігійних студій (м. Ужгород), учні дізнались багато нового, зокрема, що таке компостер та якими харчовими відходами можна його наповнювати та яке це корисне для природи заняття – компостування. Також вчилися сортувати сміття за допомогою плутанки «Яке сміття скільки часу розкладається» та філворду. Отримані знання закріпили за допомогою паперової аплікації. Діти розфарбували зображення щоденних корисних звичок і з цієї розмальовки сформували яскравий кубик для гри. Загалом, в екологічних уроках були залучені близько 50 дітей.

Працівники Карпатського біосферного заповідника провели екотолоку на відзначення Всеукраїнського дня довкілля. На центральній садибі виконували роботи для покращення стану дендропарку: розчистили від захаращення сектор «Сад», який розташований позаду Музею екології гір та історії природокористування та висадили плодові кущі і дерева; провели благоустрій території біля Музею екології гір; розчистили колекційну ділянку від деревно-чагарникової рослинності; облаштували екостежку; висадили декоративні кущі.

У відділеннях заповідника переважно надавали уваги впорядкуванню території біля контор, а також: очищали береги річок Кісьва та Чорна Тиса; впорядковували водоспад Труфанець; поправляли огорожі; доглядали за декоративними деревами та кущами.

23 квітня, Карпатський біосферний заповідник спільно з громадськими організаціями «Дунайсько-Карпатська програма» і «Чисто.Де», організували потужну екологічну акцію в природоохоронному науково-дослідному відділенні «Долина нарцисів» ім. проф. Василя Комендара. Основним завданням акції був порятунок місцевих водно-болотних і лучних екосистем, які потерпають від порушення гідрологічного режиму внаслідок проведеної тут ще в радянські часи меліорації. Загалом, в екоакції взяли участь понад 100 осіб, спільними зусиллями яких вдалося загатити десятки погонних метрів місцевих водотоків.

23 квітня, Карпатський біосферний заповідник спільно з громадськими організаціями «Дунайсько-Карпатська програма» і «Чисто.Де», організували потужну екологічну акцію в природоохоронному науково-дослідному відділенні «Долина нарцисів» ім. проф. Василя Комендара.

Основним завданням акції був порятунок місцевих водно-болотних і лучних екосистем, які потерпають від порушення гідрологічного режиму внаслідок проведеної тут ще в радянські часи меліорації. Для відновлення гідрорежиму потрібно максимально підняти рівень води в місцевих меліоративних каналах, чого учасники екоакції намагалися досягнути методом створення так званих «бобрових загат», який полягає у вистиланні днищ каналів матами з глини і вербових гілок. Загачування потягне за собою підвищення рівня ґрунтових вод, який є критично важливим для нарцису, особливо в період цвітіння.

Загалом в екоакції взяли участь понад 100 осіб, спільними зусиллями яких вдалося загатити десятки погонних метрів місцевих водотоків. Це матиме значний природоохоронний ефект, який, безумовно, позитивно позначиться не тільки на популяціях нарцису вузьколистого, але й інших водолюбних видів флори і фауни.

24 та 26 квітня були проведені екологічні заняття до Міжнародного дня Матері-Землі для 60 учнів 1 та 4 класів Рахівського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ст. №2 та Вільховатської початкової школи. У Рахові разом із учнями у форматі гри: з'ясували важливість усіх оболонок Землі та як пов'язані між собою тварини і рослини; дивувалися, як на одному дереві можуть жити різні види птахів, комах, ссавців. Пограли у комашиний батл, стрибали разом із жабками, шукали НЕдари лісу у чарівному екомішечку та «скупилися» без поліетиленового пакета.

У Вільховатому школярі переглянули відео ролик «Сортуємо сміття. Бережемо планету» та мультимедійну презентацію про компостування та сортування побутового сміття. Згодом виконали завдання, які розміщені в розмальовках «Черв'ячок вчить компостувати органічні відходи», «Знайомтеся: контейнери для сміття» та «Вчимося сортувати сміття» (Інституту еколого-релігійних студій), а також розфарбували їх у яскраві кольори. Наприкінці

заняття зіграли в гру «Trush hunter», в якій познайомились з веселими монстрами, котрі поїдають різні види побутового сміття. Разом пройшли усі сортувальні місії гри.

1 травня близько 250 дітей, учасників «Мистецької резиденції народної хореографії ім. Клари Балог» та вихованці найкращих юнацьких хореографічних колективів з різних куточків України, завітали на центральну садибу заповідника. Відвідини заповідника були організовані спільно з відділом освіти, культури, молоді та спорту Рахівської міської ради. Юні танцюристи відвідали Музей екології гір, здійснили мандрівку екологічною стежкою та погуляли дендропарком. Вихованці отримали нові знання про природу та культуру Карпатського регіону, а також побавились в екологічні ігри.

12 травня екопросвітники провели захід на тему: «Вода: збереження життя птахів» для учнів 4 класу Рахівського ЗЗСО I-III ст. №1, адже двічі на рік природозахисники відзначають Всесвітній день мігруючих птахів, який у цьому році припав на 13 травня. Програма заходу включала ігри, націлені привернути увагу до життя птахів, а саме: «Спритна риболовля» (адже птахи летять до водойм у пошуках їжі), «Жаб'ячі перегони» (вони входять до харчового ланцюга птахів), також діти будували умовне гніздечко і намагалися втримати пташину кладку, шукали перелітних птахів і їх дзьобики на інтерактивних макетах. Також учні дізналися, як шкодять повітряні кульки птахам. Заняття завершилося руханкою, в якій діти знайомились із перелітними птахами України. В занятті взяли участь 25 дітей.

14 травня в ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В. Комендара» відбувся екологічний форум «Золотий нарцис». Захід зібрав понад 50 учасників – школярів, освітян, науковців, природоохоронців, представників влади і громадськості. Учасники заходу обговорили численні проблеми Долини нарцисів під час круглого столу на тему: «Вчимо досліджувати та охороняти об'єкти природо-заповідного фонду рідного краю». Вони зосередилися на актуальних питаннях, пов'язаних зі збереженням місцевих водно-болотних угідь міжнародного значення, а також їх флори і фауни.

Для юних натуралістів-гуртківців у рамках фестивалю підготували спеціальну програму, яка включала: екскурсію екологічною стежкою у супроводі науковців установи; відвідання еколого-освітнього центру «Музей нарцису» та філію згаданого вище комунального підприємства «Нарцис»; участь в екологічних іграх та конкурсах. Наприкінці форуму між Карпатським біосферним заповідником та закладом позашкільної освіти Закарпатського обласного центру дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН» був підписаний договір про співпрацю.

У травні на території Карпатського біосферного заповідника проходили навчальну польову практику близько 40 студентів Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Учасники польової експедиції відвідали: заповідний масив «Долина нарцисів», Кузій-Трибушанський заповідний масив, а також Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах. В ході поїздки студенти отримали корисні знання про: охорону

природи; методи та інструменти, необхідні для картографування флори та фауни; вивчення стану водних та ґрунтових ресурсів, а також актуального екологічного стану досліджуваних місцевостей та тенденцій змін, що тут відбуваються.

19 травня з нагоди Міжнародного дня біологічного різноманіття в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся просвітницький захід із школярами різного віку Богданського ЗЗСО I-III ст. Насичена програма заходу включала: розповідь про флору та фауну заповідника, розгадування вікторини, квест, розпізнавання лікарських рослин за смаком та запахом чаю тощо. Багатство хвойних лісів сприяє проживанню в Карпатах значної кількості представників фауни, яких вивчали при проходженні зупинок квесту «Дикі звірі» та «Нагодуй тварин». Одним із елементів квесту були також екологічні ігри, які сприяють не лише отриманню та закріпленню нових знань, а також формують навички неруйнівного поводження в довкіллі. Учасниками заходу стали понад 30 учасників.

З 16 по 30 травня центральну садибу заповідника відвідали близько 400 дітей в рамках відзначення Дня довкілля (5 червня). Це були учні початкових та середніх класів Рахівської, Богданської та Великобичківської об'єднаних територіальних громад. Загалом для школярів проводились: екскурсії Музеєм екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах; екскурсії новою екологічною стежкою за концепцією «Поважай природу»; квест із цікавими завданнями; багато екологічних ігор та руханок; а також повчальні бесіди і розповіді про заповідник, його багату флору та фауну.

23 травня в закладі дошкільної освіти №2 м. Рахів «Смерічка» відбулась екологічна вистава під назвою «Бережімо матінку природу». Юними акторами сценки виступили учні 6-А класу закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 м. Рахів, а глядачами були понад 70 дошкільнят. Подія відбулась на свіжому повітрі, серед дерев та кущів, які зростають на території даного закладу.

31 травня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбулося свято «Прощай початкова школо!» учнів Костилівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів. Для школярів були проведені не тільки урочистості, але й екологічні ігри.

1 червня на центральній садибі заповідника відбулося свято до Міжнародного дня захисту дітей. Захід провели працівники Служби у справах дітей Рахівської міської ради для дітей, які потрапили в складні життєві обставини: прийомні діти, діти сироти, діти інваліди, діти позбавлені батьківського піклування. Долучились до них і екоосвітяни заповідника. Вони провели для них екскурсії Музеєм екології гір та екологічною стежкою «Поважай природу». Також з дітьми займались аніматори, бесіду про безпеку і захист з дітьми провів поліцейський Рахівської міської ради, а наприкінці заходу відбулось частування біля «Водоспаду здоров'я».

9 та 13 червня Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах відвідали 2 групи школярів (1-5 класи), учасники літнього табору Лужанського ЗЗСО I-III ст.

11 червня у місті Рахів відбувся благодійний фестиваль «RAKHIV FEST 2023», який містив чимало різноманітних заходів і до проведення якого долучилися практично всі мешканці територіальної громади, установи та організації. Усі виручені кошти були спрямовані на допомогу Збройним Силам України.

Громадське Об'єднання «Волонтери Рахівщини», як один з основних засновників акції, звернувся до заповідника з приводу організації благодійного велопробігу, який розпочинався на центральній площі міста Рахова та завершився біля адміністративних будівель Карпатського біосферного заповідника. Тут учасників почастили бограчем та бутербродами, страви були приготовані працівниками КБЗ, у т.ч. екоосвітянами. Бограчу зварено було багато і частина цієї смакоти була реалізована в міському парку під час проведення благодійного ярмарку. Учасниками велопробігу стали близько 30 учасників.

16 червня Музей заповідника відвідали школярі-семикласники селища міського типу Вилочок Берегівського району та група студентів Ужгородського національного університету. Для дітей екоосвітянами була проведена пізнавальна екскурсія, а для студентів – інформаційна.

21 червня заповідник відвідала група школярів з м. біла Церква Київської області.

23 червня екоосвітяни установи разом з іншими працівниками заповідника та у співпраці з представниками благодійного фонду «Зорі надії» спільно попрацювали для ефективного функціонування туристичного притулку в урочищі Перемичка під Говерлою. Він збудований заповідником у 2010 році та виконує функції не тільки прихистку для мандрівників, але й інформаційного центру «Високогір'я Карпат». Працівники заповідника влаштували екотолоку: оновили місця відпочинку – встановили 2 нові столи та 4 лавиці, зібрали сміття по маршрутах до вершин Говерли і Петроса, вивезли відходи та сміття, залишене туристами в туристичному притулку, вивезли відходи та сміття, залишене туристами в туристичному притулку, побудували два нові туалети, обкосили територію, прилеглу до інфоцентру тощо.

26, 28 червня центральну садибу заповідника відвідав загін «Вишиванка» – учасники літнього шкільного табору «Кісва», який діє при Косівсько-Полянському ЗЗСО І-ІІІ ст. №1. Дітям була проведена цікава екскурсія Музеєм екології гір. Школярі отримали позитивні емоції та враження, багато нових знань про флору і фауну рідного краю, про природоохоронну діяльність заповідника. Загалом, у червні заповідник відвідали близько 300 дітей.

Протягом червня на Фейсбук-сторінці заповідника публікувались також серія цікавих загадок та чимало дописів про тваринний світ КБЗ.

6 липня з нагоди відзначення Дня працівника природно-заповідної справи відбулися Дні відкритих дверей в Музеї екології гір (м. Рахів) та еколого-освітньому центрі «Центр Європи» (с. Ділове) Карпатського біосферного заповідника. Екоосвітні осередки в ці дні відвідали 60 осіб.

6 липня працівники еколого-освітнього центру «Центр Європи» провели просвітницький захід до Дня працівника природно-заповідної справи.

Учасниками заходів стали учні 4-7 класів Костилівського, Лужанського ЗЗСО та діти з с. Космач Косівського р-н Івано-Франківської обл. Насичена програма заходу включала: розповідь про започаткування даного свята, розгадування філворда «Професії КБЗ» та вікторини «Стежками Червоної книги України», перегляд відео «Ніч на Івана Купала», проходження квесту, веселі екологічні розваги, виготовлення гербарію «Лікарські рослини Карпат». Захід відвідали 15 дітей.

11-17 липня пригодницьким клубом «Lynx» (керівник М. Левінець) разом з вихованцями гуртка «Спелеотуризм» ПАДІЮНу (керівник О. Монич) було проведено спелеоекспедицію по дослідженню карстових печер Угольського природоохоронного науково-дослідного відділення Карпатського біосферного заповідника.

26 липня в місцевому закладі дошкільної освіти с. Кіреші на Хустщині було проведено тематичний захід «Фауна Долини нарцисів». Захід проводився для двох груп, учасниками стали понад 30 вихованців закладу.

18 серпня на центральній садибі заповідника відбулась тематична екскурсія новоствореною екологічною стежкою за концепцією «Поважай природу». Учасниками екскурсії були вихованці міні-садочку «Мудрик» міста Рахів. Проходячи стежкою працівниця екоосвіти знайомила діток із правилами поведінки у лісі. З групою зупинялись на таких зупинках: «Різновиди сміття в лісі», інтерактивний макет «Знайди домівку», «Компостер», «Мурашник», «Оселя для комах», «Водоспад здоров'я», «Більчатник» тощо. Наприкінці мандрівки вихованці зіграли в рухливі ігри. Кількість учасників – 10.

25 серпня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся еколого-освітній захід, присвячений акції «Міжнародна ніч кажанів». Учасниками заходу стали школярі 5-7 класів Костилівського, Лужанського закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, а також до творчого завдання долучилися діти з Києва, які з батьками відпочивають в Карпатах. Програма еколого-освітнього заходу включала: розповідь про дане екологічне свято, перегляд відеоролика «Кажани», розв'язування тематичних головоломок, розфарбовування розмальовок «Цікаве про кажанів», творче завдання – виготовлення масок і шпильок для волосся з підручних матеріалів, екологічні ігри та руханки, обмін враженнями між учасниками.

Працюючи з розмальовками-головоломками, які для заповідника надали Інститут еколого-релігійних студій, діти дізналися багато нового: про види кажанів, які внесені до Червоної книги України, чим харчуються і де проживають рукокрилі, як захистити кажанів від людської діяльності; розвінчували міфи про рукокрилих; з допомогою лабіринту відшукали печеру для зимівлі кажана Жана.

Одягнувши маски і накидки, діти перевтілилися в кажанів та зіграли в рухливі ігри «Кажан і метелики», «Знайди печеру «Дружба» тощо.

15 вересня з нагоди відзначення Міжнародного дня прибирання працівниками Карпатського біосферного заповідника було проведено еко-толоку. World Cleanup Day – це щорічна акція з прибирання, яка проходить у третю суботу вересня. Уперше її провели у 2018 році. Мета заходу –

привернути увагу до проблеми відходів, зокрема сміття на воді, об'єднати зусилля заради екологічного майбутнього. Акція має глибоке суспільне значення у формуванні національної культури чистоти, адже об'єднує громадянське суспільство, представників бізнесу й органи державної влади у розв'язанні питань правильного поводження з відходами. Девізом цьогорічної акції – «Хай небо буде мирним, а Україна чистою!»

Цього дня на центральній садибі заповідника та у всіх природоохоронних науково-дослідних відділеннях проводились роботи з очистки прилеглих територій, особлива увага приділялася прибиранню берегів рік та потічків, туристичних маршрутів та рекреаційних зон. В результаті було очищено від чагарників територію дендропарку та колекційну ділянку рідкісних видів рослин; впорядковано маршрут до карстового мосту, очищено береги річки Велика Уголька; прибрано узбіччя еко-маршруту по Долині нарцисів, а також меліоративний канал та русло річки Хустець; відремонтовано містки через потічки, а також альтанки та лавочки в місцях відпочинку на туристичних маршрутах та рекреаційних зонах; очищено береги озера Бребенескул.

28 вересня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся наступний цікавий екологічний захід, приурочений охороні пралісам заповідника. Учасниками заходу стали учні 4-А і 7-Б класів Костилівського і Лужанського ЗЗСО I-III ступенів.

Спочатку школярі побували в ролях екскурсоводів. Вони проводили цікаві і змістовні екскурсії залами еколого-освітнього центру для 24 студентів ВСП ФКЗІ ДУІТЗ з Одеси, сімей з Житомира, Києва, Харкова та інших міст. Підготовчі курси юних екскурсоводів учні пройшли під наставництвом працівниць екоцентру та класного керівника. Юні екскурсоводи розповідали гостям про: встановлення Географічного центру Європи, Карпатський біосферний заповідник, природні та культурні цінності заповідника, легендарні квіти нарцис, едельвейс та річку Тиса.

Найбільше відвідувачам сподобалося слухати розповідь про виготовлення найбільшого у світі духового інструмента – трембіту. Після розповіді ніхто з гостей не зміг втриматися, щоби не зіграти на ній. Цього дня в центрі лунали неповторні мелодії трембіти та українські народні й патріотичні пісні.

Другим етапом еколого-освітньої програми були інтелектуальні хвилинки та ігри: вікторина «Колесо знань: пралісові дива», кросворд «Хто у пралісах живе?», логічні та рухливі ігри. На завершення програми учні малювали величні дерева – буки та ялини. Для виконання цього завдання їм знадобились дерев'яні зрізи та фарби. Кількість відвідувачів – понад 100 осіб.

29 вересня на території ПНДВ «Долина нарцисів» та у Музеї нарцису було проведено тематичний еколого-освітній захід для учнів Кіреської школи. Захід було приурочено до Всесвітнього дня туризму. Захід включав змагання з туризму для 36 учнів. Також в даному Музеї проводились Дні відкритих дверей.

3 жовтня фахівець еколого-освітнього центру «Центр Європи» провела екологічне заняття, присвячене Всесвітньому дню захисту тварин, для учнів 7 класу Костилівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів. Заняття

було доволі насичене. Семикласники переглянули мультимедійну презентацію із вмістом відеороликів, розгадали вікторину «Я у світі не один, що я знаю про тварин» та склали «Ланцюжки живлення». Також пограли в екологічні ігри «Вгадай, хто я?» та «Один день з життя тварин». Школярі виготовили фотоколаж «Бережіть тваринний світ!», познайомилися з виданнями «Дика п'ятірка» і «Хижаки України», а також пригадали правила поведінки в лісі. Учні принесли з собою на урок улюблені м'які іграшки та поділилися історіями, чому саме та чи інша тварина стала для них улюбленою. На їхній вибір вплинули знання про жорстоке поводження з тваринами окремих людей. Сподіваємось, що обіймаючи іграшкового ведмедика в дитинстві, дорослий не стане його вбивати.

4 жовтня, до Всесвітнього дня захисту тварин, фахівчиня відділу екоосвіти, провела тематичне заняття «У світі кажанів» для учнів 4-Б класу Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів №2. Разом з дітьми ми вирушили у захоплюючу подорож світом кажанів. На екологічному уроці школярі подивились відеоролик «Цікаві істоти – кажани», розфарбували еколого-освітні матеріали, які надали Інститут еколого-релігійних студій, зробили аплікацію з кольорового паперу «Кажан» та отримали в подарунок екологічну казку «Кажанчики» Н. Гумен-Біланіч.

4 жовтня Карпатський біосферний заповідник відвідали студенти та викладачі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (спеціальність «Технології захисту навколишнього середовища»). Гості з цікавістю переглянули експозицію Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, у супроводі фахівця відділу пройшлися дендропарком до «Водоспаду здоров'я».

У жовтні відділом екоосвіти розпочато проведення комплексу еколого-освітніх заходів з нагоди відзначення 55-ої річниці установи та 30-річчя набуття статусу біосферного заповідника. Усі наступні заходи, проведені протягом жовтня-листопада, були приурочені саме до цих важливих дат.

11 жовтня стартували заходи в еколого-освітньому центрі «Центр Європи». Еко-просвітницький захід «Мігруючі птахи заповідника» відвідали учасники одразу трьох гуртків – «Юні туристи-краєзнавці», «Мистецтво нашого народу» та «Виготовлення сувенірів» Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості Рахівської міської ради (ЦНТДЮТ). Це були школярі 3-4-х та 6-х класів Рахівського ЗЗСО І-ІІІ ступенів №1. Під час заходу діти: переглянули відеоролик «Перелітні птахи України», ознайомились з яскравими постерами «Птахи Карпат» Інституту еколого-релігійних студій. За допомогою дидактичних ігор Інституту, діти відгадали зимуючі та перелітні птахи України. Під час рухливих ігор дві команди «Сокіл» та «Беркут» годували пташок кормом, долали перешкоди під час уявної міграції, складали назви та шукали зображення пташок. Загалом захід відвідали 30 школярів.

13 жовтня на відзначення Всесвітнього дня мігруючих птахів, екоосвітняни установи провели захід «Птахи України» зі школярами Богданського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів. Учні 7 та 9 класів (учасники заходу) та 5 класу (глядачі), продемонстрували свої знання про пташиний світ. На занятті

школярі переглянули відеоролик «Перелітні птахи України», зіграли в дидактичні ігри Інституту еколого-релігійних студій, пригадали осілих птахів Карпат з допомогою постерів Інституту – «Беркут», «Глушець» та «Жовна зелена» та склали цікаве доміно «Прислів'я про птахів» виконали творче завдання – об'ємна пташка.

П'ятикласники, як глядачі заходу, теж отримали завдання. Проїшовши тематичні лабіринти, вони дізнались, які птахи є перелітними, а які осілими. Також розфарбували матеріали Інституту, з яких дізнались купу цікавих фактів про таких птахів як: лелека, беркут, снігур. Наприкінці заходу учасники виготовили дві об'ємні пташки – ластівку та серпокрильця. Для цього дітям знадобились наступні матеріали: картонні заготовки частин тіла пташок, термопістолет, клей, кольоровий гофро-папір. У результаті вийшли дуже гарні роботи. Учасниками заходу в Богдані стали понад 30 школярів.

18 жовтня було проведено творче заняття в Кіреському закладі загальної середньої освіти на осінню тематику. Захід відвідало 15 учасників.

19 жовтня фахівчиня відділу екоосвіти провела заняття з першокласниками Рахівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 (Лазівський корпус). Заняття було на відзначення Всесвітнього дня міграції птахів. На уроці діти відгадували назви пташок нашої місцевості по світлинах і думали перелітні вони чи ні? Якщо птах перелітний, діти мали помахати руками, імітуючи крила. Найбільш впізнаваним птахом виявився лелека білий, мабуть, через свої чималі розміри. Школярі розфарбували дуже багато білих та чорних (внесених до Червоної книги України) лелек (за матеріалами Інституту еколого-релігійних студій). Наприкінці заняття малеча виконала творче завдання. За допомогою кольорового гофро-паперу та клею, діти зробили гарне оперення для півметрового лелеки. Школярі добре попрацювали на занятті і раділи результату. На занятті була присутня 1 дитина з інклюзивністю.

20 жовтня в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» відбувся захід, приурочений до відзначення Дня створення Карпатського заповідника. Учасниками заходу стали учні 8-го класу Костилівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів. Програма еколого-освітнього заходу включала: розповідь про створення заповідника, презентацію про рідкісні види фауни й флори КБЗ, дидактичні та рухливі ігри, а також творче завдання.

Школярі активно відгадували види тварин і рослин, представлені в мультимедійній презентації та ділились своїми знаннями про них. Екопросвітниками були обрані ті види, які внесені до Червоної книги України. Серед них на межі зникнення перебувають ведмідь бурий, рись звичайна, кіт лісовий та білотка альпійська (едельвейс). З допомогою гри «Екологічний світлофор» учні розрізняли вірні правила поведінки в дикій природі, а в логічній грі «Обери правильну дорогу» зрозуміли, що для збереження природи треба докласти чималих зусиль і не варто боятись жодних перешкод.

В ігровій частині заходу дві команди школярів розпочали змагання. Під час перетягування канату учасники усвідомили, що людина сильніша від диких тварин, коли вбиває їх. Про необхідність підгодовування тварин взимку зрозуміли в наступній грі «Нагодуй пташок». Завершився захід виготовленням

об'ємних аплікацій – ведмедя та рисі. Для цього завдання школярам знадобились такі матеріали: кольоровий гофро-папір, клей та гуашеві фарби. Екологічний захід розширив знання учнів про заповідник, його багатий рослинний і тваринний світ та допоміг школярам відчутти зв'язок з природою. Кількість учасників – 15.

27 жовтня до еколого-освітнього центру «Центр Європи» завітали першокласники з селища Ясіня (Ясінянський ЗЗСО I-III ступенів №1). Для дітей екоосвітняни підготували цікаву програму перебування. Розпочали з показу презентації про тварини та рослини заповідника. Презентація містила відеоролики зі звуками тварин. Далі діти спробували зімітувати поведінку різних диких тварин, чим розвеселили своїх однокласників. Потім перейшли до логічних ігор: «Екологічний світлофор» та «Можна-не-можна». З невеличкими іграшковими жабками влаштували справжні «Жаб'ячі перегони», а з настільною грою «Подорожуй Карпатами» мандрували карпатськими вершинами. Тваринний світ річки Тиса та живлення птаха баклана вивчали граючи в ігри «Іхтіолог» та «Баклан».

Найцікавішою для дітей стала гра з новеньким різнокольоровим ігровим парашутом, який для заповідника закупило Франкфуртське зоологічне товариство (ФЗТ). З його допомогою діти відгадували, де зимують звірі. Іншим завданням було втримати м'ячик на парашуті, для чого знадобились спільні зусилля всього класу. Дана група школярів стала першими відвідувачами інформаційної виставки, присвяченої кажанам. Для заповідника виставку надав Інститут еколого-релігійних студій. (15)

7 листопада для учнів 7-А класу Рахівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 фахівчиною відділу проведений екологічний урок на тему «Птахи, які охороняються Карпатським біосферним заповідником». Захід чудово доповнили інформаційні матеріали Інституту еколого-релігійних студій. На уроці школярі переглянули презентацію про 5 видів птахів Українських Карпат, ознайомились з цікавезними кольоровими постерами «Беркут», «Глушець», «Жовна зелена», «Пугач» та «Сова довгохвоста» та перевірили свої знання про перелітних та зимуючих птахів за допомогою дидактичних ігор (матеріали Інституту еколого-релігійних студій) та виконали завдання міні-квесту для закріплення набутих знань. Кількість учасників – близько 30.

7-8 листопада екоосвітники та начальниця відділу рекреації взяли участь у семінарі «Програма екологічної освіти у природно-заповідних установах», який відбувся в національному природному парку «Зачарований край». У заході також взяли участь фахівці з екологічної освіти, науковці національних природних парків Карпатського регіону: Ужанський, «Зачарований край», «Сколівські Бескиди». На семінарі екоосвітняни вивчали досвід створення екопросвітницьких програм для учнівської молоді на природоохоронних територіях Німеччини, який висвітлювала Люсі Флейшгауер – представник Франкфуртського зоологічного товариства (ФЗТ), а в минулому працівник нацпарку.

Значна частина семінару пройшла на свіжому повітрі. Тут фахівці та фахівчині обмінювались досвідом проведення різноманітних тематичних

екологічних ігор. Підсумком семінару стало створення проєктів власних екоосвітніх програм. Організаторами зібрання екоосвітників виступило Франкфуртське зоологічне товариство (Frankfurt Zoological Society).

15 листопада відбулось екологічне заняття з учнями 5 класу в Рахівському закладі загальної середньої освіти I-III ступенів №4. На занятті були активно використані інформаційні та дидактичні матеріали Інституту еколого-релігійних студій. Школярі переглянули мультимедійну презентацію «Птахи заповідника», яка містила цікаві факти про деякі види птахів, яких можна побачити на території заповідника взимку. Це такі птахи як беркут, глушець, жовна зелена та деякі види сов. Усі вони внесені до Червоної книги України. Також послушали звуки цих птахів та ознайомились з тематичними постерами, присвяченими саме цим видам птахів. Для закріплення почутого та побаченого, школярі розмалювали тематичні розмальовки, знаходили назвам різних птахів відповідні зображення, а також виконали завдання міні-квесту. Кількість учнів – 20.

17 листопада працівниця екоосвіти провела заняття про зимуючих птахів нашої місцевості для школярів 4-го класу Костилівського закладу загальної середньої освіти I ступеня. Учні активно займалися на занятті. Переглянули відео «Зимуючі пташки», доповнили плакат «Годівничка» птахами, які зимують в Карпатах, зіграли в гру «Впізнай пташку». На занятті говорили з дітьми про птахів, які залишаються у нас зимувати, про потребу влаштування годівничок та необхідність підгодовування птахів в морозні та сніжні зими, а також різновиди нешкідливих харчів для пташок. Також школярі зацікавились дидактичними матеріалами Інституту еколого-релігійних студій. Окремо присвятили кілька хвилин заняття яскравій мігруючій пташці, яка прилітає до нас взимку. Червоногрудий снігур запам'яється дітям завдяки тематичним розфарбовкам про снігурів та аплікації з кольорового гофро-паперу «Снігур». Найбільше радісних емоцій у дітей викликав різнокольоровий ігровий парашут. З його допомогою зіграли в ігри «Сонце та дощ», «Океан» та «Черепашка», а також чимало ігор з м'ячем. (20)

21 листопада відбулось екологічне заняття в початковій школі с. Кіреші в Хустському районі. Учасниками стали учні 2-го класу. В програмі екозаняття були: розповідь про розмаїту природу заповідника, знайомство з картою території, створення фотоколажу масивів, екологічні ігри, серед яких ключовою стала «Подорожуй Карпатами!», яка розроблена працівницями екоосвітнього відділу. Діти дізналися чимало нового, гарно провели час і запрошували екоосвітницю приходити ще.

22 листопада працівниці еколого-освітнього центру «Центр Європи» провели екологічні заняття для школярів 4-го і 5-го класів Лужанського ЗЗСО I-III ступенів. На уроках школярі вивчали птахів та звірів Червоної книги України. Діти переглянули мультимедійну презентацію про таких тварин як ведмідь бурий, рись звичайна, кіт лісовий, беркут, глушець, сова довгохвоста та інші; розгадували кросворд «Дикі звірі» і філворд «Птахи», ознайомилися з постерами про птахів Інституту еколого-релігійних студій та Червоною

книгою; зіграли в рухливі екологічні ігри «Один день з життя птахів і звірів», «Іхтіолог» та «Баклан».

27 листопада було підбито підсумки конкурсу дитячих малюнків «Заповідна природа для миру й перемоги», який Карпатським біосферним заповідником було оголошено ще 20 жовтня. Конкурс приурочено до 55-річниці створення Карпатського державного заповідника та 30-ї річниці створення Карпатського біосферного заповідника. Учасниками конкурсу стали учні шкіл Рахівського району, а також вихованці Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості Рахівської міської ради. До конкурсної комісії надійшло більше 20 художніх робіт, з-поміж яких визначено найкращі: I місце – Няйкало Уляна, Рахівський ЗЗСО I-III ст. №1, II місце – Савляк Мілана, 7 клас, Рахівський ЗЗСО I-III ст. №2; III місце – Проданюк Ніна, 8 клас, Білинський ЗЗСО I-III ст.

Наприкінці листопада працівниця еколого-освітнього центру «Центр Європи» провела екологічне заняття на тему «Як тварини готуються до зими» для школярів 3-А класу Діловецького ЗЗСО I-III ступенів. На уроці школярі: переглянули відео-презентацію; розв'язували логічні завдання; виготовили плакат; зіграли в еко-ігри.

Під час перегляду відео-презентації учні дізналися: які тварини впадають в сплячку; які ведуть активний спосіб життя; які роблять запаси; як змінюється шерсть. Для закріплення побаченого та почутого, школярі заповнили гофрованим папером величезне дерево бук, розмалювали зображення тварин, які проживають на території Карпатського біосферного заповідника та заселили їх у відповідні оселі: дупло, барліг, нора, годівничка. Наприкінці заняття були еко-ігри з різнокольоровим парашутом.

5 та 7 грудня були проведені екологічні заняття для учнів 2-А, 2-Б та 3-А і 3-Б класів Рахівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2. На заняттях зі школярами ми: поспілкувались та поділились знаннями про хвойну красуню; переглянули відео «Цікавинки про ялинку»; відгадували загадки про зиму; розфарбовували паперові різдвяно-новорічні прикраси; створили «Ялинка перемоги» з кольорового паперу на ватмані; виготовили святкові листівки для рідних.

6 грудня було проведено екологічне заняття в рамках акції «Збережи ялинку!» з учнями Групи продовженого дня Костилівського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів. На занятті школяріки: переглянули і обговорили відео-казку «Ялинка» поета та письменника Г.К. Андерсена; послушали цікаві факти про хвойні дерева; розгадували «ялинковий» кросворд; грали в екологічні руханки; мали творче завдання. Учні відгадували екологічний кросворд, ключовими словами якого було «Збережи ялинку!» Наприкінці заняття маленькі природолюбів активно попрацювали над виготовленням паперової ялинки. Для цього завдання їм знадобився зелений папір та ножиці.

13 грудня

19 грудня понад 20 школярів взяли участь в передсвятковому заході з виготовлення новорічних композицій, в т.ч. аплікацій, на тему «Ялинка –

окраса Карпат». Заняття проходило на базі Кіреського закладу загальної середньої освіти на Хустщині.

Круглі столи і конференції

5 лютого в онлайн-форматі відбулася Міжнародна конференція з розповсюдження результатів проєкту Erasmus+ «CLIMAN» Climan International Highlight Event «Екологізація сучасного освітнього простору: основні вектори інноваційної трансформації та шляхи їх впровадження». Начальник відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю взяла участь у роботі наукового зібрання та виступила з доповіддю «Природні комплекси Карпатського біосферного заповідника як освітній порстір».

Конференція розпочалась з офіційної частини – відкриття заходу та вітальних слів керівників проєкту, гостей заходу та партнерів.

З вітальними словами до учасників конференції звернулись: ректор Університету «КРОК», доктор фізико-математичних наук, професор Андрій КУЧКО; координатор проєкту Європейського Союзу «Мережа національних офісів програми Еразмус+ та національних команд експертів із реформування вищої освіти» National Erasmus+ Office in Ukraine & HERE team пані Світлана ШИТИКОВА; координатор проєкту Erasmus+ / CLIMAN» – ректор Нідерландської бізнес-академії Netherlands Business Academy Prof. Jan van ZWIETEN; генеральний директор директорату європейської інтеграції, бюджетування та узгодження політик Міністерства освіти і науки України Міністерство освіти і науки України Олександр ПИЖОВ; директор Навчально-наукового інституту міжнародної освіти Університету «КРОК», кандидат наук з державного управління Андрій ЛОТАРСЬВ.

Загалом у конференції взяли участь понад 240 учасників з провідних освітніх, науково-дослідних інституцій України та з-за кордону.

15 і 22-24 лютого 2023 року відбулася зимова сесія Міжнародної Карпатської школи 2023 в рамках Європейського «Зеленого курсу» в асинхронному та онлайн форматі у зв'язку зі станом війни в Україні. Метою сесії стало розширення мережевої діяльності в Карпатському регіоні, спрямованої на сталий розвиток гірських територіальних громад. У роботі заходу взяли участь експерти Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та Секретаріату Карпатської конвенції (Відень, Австрія). У роботі модуля 2 «Перспективи сталого туризму, збереження рекреаційних ресурсів» взяла участь начальник відділу еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю, де виступила з доповіддю «Екологічні стежки як складова рекреаційної інфраструктури Карпатського біосферного заповідника».

Діяльність координаційної ради заповідника

19 травня, відбулося засідання Рахівського сектору Координаційної ради Карпатського біосферного заповідника. Окрім працівників КБЗ, участь у засіданні взяли Ясінянський селищний голова Андрій Делятинчук і Рахівський міський голова Віктор Медвідь. Ключовим питанням порядку денного був земельний податок. Його озвучив директор Карпатського біосферного заповідника, голова Координаційної ради Микола Рибак. Він проінформував

присутніх про перспективи сплати земельного податку у 2023 р. і порядок погашення боргу за 2022 р. Окремо директор зупинився на питанні виникнення заборгованості і можливостей установи щодо її усунення. Зокрема, він зазначив, що Міндовкілля звернулося з офіційним листом до Мінфіну щодо виділення додаткових коштів для повного погашення боргу та виплати земельного податку в повному обсязі у поточному році. У свою чергу голови територіальних громад заявили, що земельний податок є для них надзвичайно важливим, оскільки формує значну частину місцевих бюджетів. Вони наголосили на необхідності якнайшвидшого вирішення цієї болючої проблеми.

Наступним розглядалося питання проведення капітального ремонту дороги протипожежного призначення по туристичному маршруту КПП «Білий» - ур. Сідловина під Говерлюю. Ця дорога є вкрай важливою як для Богданської територіальної громади, так і Карпатського біосферного заповідника. З нею пов'язана низка планів місцевого соціально-економічного розвитку, зокрема щодо туризму й рекреації. Попередньо обговорювався варіант реконструкції цієї дороги, але з'ясувалося, що його неможливо реалізувати у зв'язку з високою вартістю і дуже жорсткими вимогами, яких в умовах природоохоронної території дотриматися дуже складно. Крім того, під час війни неможливо отримати необхідне для реконструкції фінансування, тому було прийнято рішення провести капітальний ремонт цієї стратегічної комунікації.

Третім питанням порядку денного було обговорення доцільності підготовки проєкту для фінансування в рамках Програми Євросоюзу «Лайф» із рекультиватії сміттєзвалища на березі Тиси в м. Рахові та проєктування й будівництва сміттєпереробного заводу для громад Рахівського району у селищі Великий Бичків. Усі учасники погодилися, що такий проєкт є вкрай необхідним для усієї Рахівщини, оскільки проблема збору і утилізації твердих побутових відходів тут до цього часу не вирішена.

На завершення засідання Рахівський міський голова Віктор Медвідь зачепив тему благоустрою численних мінеральних джерел, якими славиться наш район. Було вирішено створити робочу групу, яка б зайнялася цією важливою справою.

Підсумовуючи, зазначимо, що з усіх згаданих вище питань були прийняті відповідні рішення.

15 грудня відбулося вже друге в цьому році секторальне засідання Координаційної ради КБЗ. На цей раз воно проходило в м. Тячів, у приміщенні Тячівської районної ради. Участь у ньому взяли, окрім працівників заповідника, голова Тячівської районної ради Юрій Берінде, заступник голови Тячівської районної військової адміністрації Вадим Носа, голова Углянської сільської ради Іван Немеш, перший заступник голови Нересницької сільської ради Василь Кустрьо, начальник відділу культури, туризму, молоді та спорту цієї ж громади Євгенія Циркуник, а також голова громадської організації «Збереження агробіорізноманіття Карпатських гір» Мішель Якобі. Порядок денний включав три питання, але ключове із них стосувалося земельного податку. Його озвучив

директор КБЗ, голова Координаційної ради КБЗ Микола Рибак. Доповідь директора зачіпала й інші теми, зокрема підсумки та перспективи природокористування на території установи, але найбільше питань і обговорень було саме на тему сплати земельного податку. Загалом інформація директора була взята до уваги і призвела до порозуміння між усіма сторонами. Як підсумок, члени сектору підтримали клопотання Карпатського біосферного заповідника щодо потреби у зниженні ставок земельного податку на 2024 рік і запропонували депутатам Нересницької та Углянської сільських рад винести на розгляд сесій питання зниження ставок земельного податку на наступний рік.

Щодо перспектив створення на базі Карпатського біосферного заповідника (с. Широкий Луг Тячівського району) Музею природних та культурних цінностей історичної Мараморощини, включно із благоустроєм прилеглої території, створенням дендропарку та етнографічної експозиції під відкритим небом, доповів Федір Гамор, заст. директора з наукової роботи КБЗ. Пропозиція доповідача отримали одностайну підтримку присутніх. Було прийнято рішення розпочати пошук фінансування щодо розроблення проектно-кошторисної документації та створення Музею природних та культурних цінностей історичної Мараморощини і створити для цього робочу групу у складі представників Карпатського біосферного заповідника, Тячівської районної ради та Нересницької громади.

Останнім у порядку денного стояла доповідь автора цих рядків, присвячена стану і перспективам реалізації українсько-німецького проекту «Підтримка природно-заповідних територій в Україні» та інших міжнародних проектів на території КБЗ. Найбільший інтерес у присутніх викликала інформація про оголошення у другому кварталі 2024 року другого етапу конкурсу міні-грантів для територіальних громад, які знаходяться на прилеглих до біосферного заповідника територіях. Нагадаємо, що за результатами першого етапу Нересницька громада виграла аж два міні-гранти, а саме «Клімат, Енергетика і Громади» і «Популяризація етнографічної спадщини Нересницької громади». Сподіваємося, що у 2024 році наші територіальні громади покращать ці показники!

2.2. Співпраця з підприємствами, установами та організаціями

13 травня укладено угоду з комунальним закладом позашкільної освіти «Закарпатський обласний палац дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН» Закарпатської обласної ради». Договір укладено з метою всебічного співробітництва та розвитку творчих інтересів учнівської та студентської молоді у різних напрямках екології, науково-дослідної, природоохоронної та туристсько-краєзнавчої роботи, виховання екологічної культури, бережливого ставлення до природи, формування природоохоронного світогляду, патріотизму, моралі, естетичних поглядів.

З 11 закладами загальної освіти переукладені угоди про співпрацю у сфері екологічної освіти та виховання учнівської молоді (попередні втратили чинність у зв'язку із закінченням терміну дії угод). Зокрема:

1. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №1 Рахівської міської ради;
2. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №2 Рахівської міської ради;
3. Рахівський ЗЗСО I-III ст. №4 Рахівської міської ради
4. Костилівський ЗЗСО I-III ст. №1 Рахівської міської ради;
5. Лужанський ЗЗСО I-III ст. Великобичківської селищної ради;
6. Квасівський ЗЗСО I-III ст. Ясінянської селищної ради;
7. Діловецький ЗЗСО I-II ст. Рахівської міської ради;
8. Широколузький ліцей Нересницької сільської ради;
9. Малоугольківська гімназія /№1 зі структурним підрозділом початкової школи Углянської сільської ради;
10. Великоугольський ліцей зі структурним підрозділом гімназії та початкової школи Углянської сільської ради;
11. Углянський ліцей зі структурним підрозділом гімназії та початкової школи Углянської сільської ради.

8 червня підписано угоду про співпрацю у сфері рекреаційної діяльності з Благодійним фондом «Зорі надії». Співпраця сторін була спрямована на створення умов для організованого надання рекреаційних послуг, організації відпочинку та забезпечення інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням встановленого заповідного режиму.

Зокрема спільно з волонтерською організацією були відремонтовані два екопункти – у підніжжі г. Говерла та г. Петрос.

В екопункті під Говерлою 9-11 червня волонтери і працівники Чорногірського ПНДВзамінили підлогу в екопункті, влаштували нові нари, встановили новий стіл. У липні тут же замінили вікно, поновили 2 інформаційні стенди, які серед іншої інформації містять телефони рятувальних служб. (макети підготували екоосвітники установи) та табличку.

У рамках відзначення Дня Конституції України та спільно з волонтерами БФ «Зорі надії» проведена екотолока у високогір'ї Чорногірського хребта. Оновили місця відпочинку – встановили два нові столи та 4 лавиці, зібрали та вивезли сміття по маршрутах до вершин Говерли і Петроса, побудували два нові туалети, обкосили територію, прилеглу до інфоцентру.

У цей час волонтери благодійного фонду «Зорі надії» зробили вісім двомісних ліжок, встановили сонячну станцію для зарядки та освітлення, підремонтували вікна та двері, облаштували аптечну шафку та наповнили її, повісили таблички-органайзери, зробили вішаки для одягу, кошик для трекінгових палиць, завезли декілька матраців і подушок.

За допомогою благодійників наприкінці червня відновлено екопункт на полонині Рогнеска (високогір'я Чорногірського хребта). Екопункт у підніжжі Петроса майже зруйнувався під впливом природно-кліматичних чинників та часу, тож адміністрацією установи було прийнято рішення про будівництво нової тимчасової споруди. На допомогу природоохоронцям прийшла волонтери благодійного фонду «Зорі надії».

Спільними зусиллями працівників КБЗ та благодійників екопункт відновлено, 28 вересня відбулося відкриття з урочистим перерізанням стрічки. Заповідником виділено та заготовлено деревину для будівлі та покриття даху, надано транспорт для доставки будівельних матеріалів, виділено ПММ для генераторів і бензопил.

Благодійний фонд на донати мандрівників закупив вікно, буржуйку, таблички, гермомішки для аптечок, намети для господарських потреб, а також доклалися працею та організацією всіх робіт.

Зокрема встановлено стіл і лавицю, влаштовано нари, закріплено на даху будівлі сонячну панель для зарядки телефонів, а на стіні – табличку з контактами екстрених служб. У будівлі на гірських мандрівників залишено аптечку.

На початку жовтня в заповіднику з'явилася сучасна інформаційна панель для туристів. Такий сучасний гаджет надійшов до установи в результаті співпраці з громадською організацією «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини (АЕРІФ)» в партнерстві з Центром розвитку малого та середнього бізнесу Марамуреського повіту (Румунія) та Івано-Франківським національним технічним університетом нафти і газу в рамках Програми транскордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства Угорщина-Словаччина-Румунія-Україна 2014-2020. Проєкт співфінансується Європейським Союзом.

Інформаційна панель надана для Музею екології гір. Однак, враховуючи ремонтні роботи в музеї, що розпочнуться найближчими днями, адміністрацією установи прийнято рішення про розміщення гаджету в приміщенні еколого-освітнього центру «Центр Європи». Туристи, які відвідують географічний центр Європи, зможуть дізнатися про всі принади, визначні місця, зручності розміщення і харчування, особливості транспортного сполучення на Карпатському культурному шляху.

Між Карпатським біосферним заповідником та ГО «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини (АЕРІФ)» підписано угоду про співпрацю та Акт безоплатної передачі інформаційної панелі та стенду.

2 листопада 2023 року, на базі Угольських букових пралісів Карпатського біосферного заповідника, проведено виїздний практичний захід для працівників Закарпатської обласної військової адміністрації з фахівцями управління ДСНС України у Закарпатській області на тему "Безпека туристів на гірських територіях".

Інформаційний супровід та презентацію матеріалів щодо діяльності Карпатського біосферного заповідника та про збереження й популяризацію об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" провів заступник директора біосферного заповідника, професор Федір Гамор.

Різні практичні аспекти із безпеки туристів у горах, опрацьовано на еколого-туристичному маршруті через букові праліси до Карстового моста.

Захід успішно проведено за сприяння Департаменту екології та природних ресурсів ОВА.

В роботі заходу взяли участь керуюча справи Закарпатської ОВА Руслана Натурчак та начальниця управління туризму та курортів ОВА Маріанна Готра.

24 листопада 2023 року на сесіях Ясінської та Велико-Бичківської селищних рад директор Карпатського біосферного заповідника, заслужений природоохоронець України Микола Рибак та заступник директора біосферного заповідника, професор Федір Гамор проінформували депутатів рад про основні напрямки та підсумки діяльності природоохоронної, науково-дослідної установи міжнародного значення.

Зокрема, ішлося про її роль в розбудові туристично-рекреаційної та господарської інфраструктури, підтримці ведення традиційного господарювання, збереження природних й культурних цінностей та врегулювання проблем сплати земельного податку до місцевих бюджетів.

Окремо привернута увага до питань збереження та популяризації об'єкту Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси та давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

Презентовано депутатам нові науково-популярні видання біосферного заповідника та узгоджено необхідність подальшого поглиблення співпраці з громадами в складних умовах воєнного стану.

3. Інформаційно-видавнича та пропагандистська діяльність

3.1. Інформація про веб-портал установи ПЗФ в інтернет-мережі.

Веб-портал установи заснований у 1999 р. У 2021 році сайт оновлений в рамках проєкту «Підтримка природоохоронних територій в Україні». Створена переадресація зі старого сайту на новий. В 2022 році згідно з рекомендаціями Міндовкілля, старий сайт видалено, існує єдиний сайт Карпатського біосферного заповідника. Адреса в інтернет-мережі <https://kbz.in.ua/> Веб-сторінка містить розділи:

Головна

Досліджуйте: Природа заповідника; Збереження природи
<https://kbz.in.ua/doslidzhuy/pryroda-parku/flora/>;

Новини <https://kbz.in.ua/novyny/>;

Про нас: Про заповідник; Напрямки діяльності (Охорона природи; Рекреація; Наука; Екоосвіта; Антикорупційна діяльність); Для преси; Як добратись; Публічна інформація;

Видання та публікації <https://kbz.in.ua/publikatsii/>;

Фото та відео: Фотогалерея та Відеогалерея <https://kbz.in.ua/fotohalereia/>;

Архів: [http://cbr.nature.org.ua/ukrainian1.htm?fbclid=IwAR0rSqZi-YAvXBbM7INDrsI7KuGsc5hmL2pnfyhNfKe9w9pW29-l8cTphAw](http://cbr.nature.org.ua/ukrainian1.htm?fbclid=IwAR0rSqZi-YAvXBbM7INDrsI7KuGsc5hmL2pnfyhNfKe9w9pW29-l8cTphAw;);

На сайті регулярно розміщувались новини, основні події з життя установи та ін.

У мережі «Фейсбук» функціонує офіційна сторінка «Карпатський біосферний заповідник». На ній регулярно висвітлюється діяльність установи, еколого-освітні, наукові та інші події, демонструються фото та описи краєвидів, окремих видів флори та фауни, туристичних маршрутів та рекреаційних зон, цікавих місць установи тощо.

3.2. Інформація про опубліковані та підготовлені до друку науково-популярні праці, буклети, путівники, листівки, плакати, аншлаги тощо.

Буклети та інші видання не здійснювались.

3.3. Інформація про власні видання (газети, журнали), їх основну тематику.

Протягом року здійснювалося регулярне видання регіональної екологічної газети «Вісник Карпатського біосферного заповідника» – вийшло 5 номерів, б готується до друку, як передбачено Статутом видання. Система поширення періодичних видань заповідника добре налагоджена, що забезпечує отримання чергового номера екологічної газети районними, міськими, сільськими радами та бібліотеками (у т. ч., шкільними) в зоні діяльності установи.

Видано Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати» (№1-4, 2022 р.). Готується до друку черговий номер «Зелених Карпат» за 2023 рік.

Вже восьмий рік поспіль видається науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України «Природа Карпат».

3.4. Перелік програм та сюжетів на радіо і телебаченні, опублікованих статей та інформаційних повідомлень у пресі.

Публікації, сюжети	Кількість	Особи, які брали участь
Друковані ЗМІ	2	Микола Рибак, Федір Гамор
Сюжети на телебаченні (всеукраїнські телеканали «СТБ» «Інтер», «Рада», «24»; обласні: Закарпатська ТРК, телеканал «Тиса», «М-студіо», РТК-Хуст)	7	Колектив КБЗ
Електронні ЗМІ	70	Відділ ЕОВРЗГ, Музей екології гір, ЕОЦ «Центр Європи», «Музей нарцису», наукові лабораторії
Виступи на радіо (всеукр., обл.)	2	Відділ ЕОВРЗГ, Федір Гамор
Соціальні мережі	Регулярно (згідно складеного контент-плану) Близько 178	Відділ ЕОВРЗГ, відділ рекреації, ботанічна лабораторія, редакційно-видавничий відділ

Перелік публікацій у друкованих ЗМІ:

- «Полонинське літування: скільки худоби доцільно випасати на гектарі?»
- Федір Гамор, серпень 2023;
«Природа під час війни здатна заспокоювати і знімати стреси» - Василь Нитка, листопад 2023.

Перелік публікацій у регіональній екологічній газеті «Вісник Карпатського біосферного заповідника»:

1. «КОЖНА ДОПОМОГА ЗСУ – БЕЗЦІННА» - Алла Козурак, №1-2 червень 2023р.;
2. «ФРАНКФУРТСЬКЕ ЗООЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО ДОПОМАГАЄ УКРАЇНЦЯМ» - Федір Гамор, №1-2 червень 2023р.;
3. «ПРАЦІВНИК ЗАПОВІДНИКА ПРИДБАВ ПРИЦІЛ НІЧНОГО БАЧЕННЯ ДЛЯ ЗСУ» - вл. інф., №1-2 червень 2023р.;
4. «ЗАСІДАЛА КООРДИНАЦІЙНА РАДА» - Микола Рибак, №1-2 червень 2023р.;

5. «ДО 30-РІЧЧЯ СТВОРЕННЯ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТІВ ЗАПЛАНОВАНА МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ» - Федір Гамор, № 1- 2 червень 2023р.;
6. «У ЗАПОВІДНИКУ ВІДБУЛИСЯ КУРСИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ» - Богдана Москалюк, №1 - 2 червень 2023р.;
7. «ЗУСТРІЧ ІЗ ГРОМАДОЮ СЕЛА КОСТИЛІВКА» - Микола Рибак, №1 – 2 червень 2023р.;
8. «ЕКОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ БУДІВНИЦТВА ТРК «СВИДОВЕЦЬ» ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КАРПАТСЬКИХ ПРАЛІСІВ: У МІНІСТЕРСТВІ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ВІДБУЛАСЯ НАРАДА» - Федір Гамор, №1 - 2 червень 2023р.;
9. «СЕКРЕТАРІАТ ЮНЕСКО ОПІКУЄТЬСЯ БІОСФЕРНИМИ ЗАПОВІДНИКАМИ (РЕЗЕРВАТАМИ) В УКРАЇНІ» - Федір Гамор, №1 - 2 червень 2023р.;
10. «ВІДРОДЖЕННЯ «ЗОЛОТОГО НАРЦИСУ» - Вікторія Бундзяк, №1 - 2 червень 2023р.;
11. «ВІДБУЛАСЬ ЕКОЛОГІЧНА ВИСТАВА ДО МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ЛІСІВ» - Зоряна Липчак, №1 - 2 червень 2023р.;
12. «БЛАГОУСТРІЙ ЗАПОВІДНИКА» - Євгенія Мелеш, №1 - 2 червень 2023р.;
13. «ОНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ» - Микола Рибак, №3 - 4 серпень 2023р.;
14. «У РАМКАХ ПРОЄКТУ АГЕНТСТВА США З МІЖНАРОДНОГО РОЗВИТКУ (USAID) «ГОВЕРЛА», РОЗГЛЯНУТО ПЕРСПЕКТИВИ ПРОСТОРОВОГО РОЗВИТКУ ЯСІНЯНСЬКОЇ ОТГ» - Федір Гамор, №3 - 4 серпень 2023р.;
15. «ЯК МИ ВІДЗНАЧИЛИ ПРОФЕСІЙНЕ СВЯТО» - Микола Рибак, №3 - 4 серпень 2023р.;
16. «ЗАСІДАННЯ РОБОЧОЇ ГРУПИ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ «СТАЛЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА РОЗВИТОК»» – Федір Гамор, №3 - 4 серпень 2023р.;
17. «ПЕРЕВІРЕНО РОБОТУ СЛУЖБИ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ ЗАПОВІДНИКА» - Микола Рибак, №3 - 4 серпень 2023р.;
18. «ОБЛАГОРОДИЛИ ЧОРНОГІРСЬКЕ ПНДВ» - Ельвіра Ангер, №3 - 4 серпень 2023р.;
19. «ЗАХОДИ ДО ДНЯ ПРАЦІВНИКА ПРИРОДНОЗАПОВІДНОЇ СПРАВИ УКРАЇНИ» - Мар'яна Бернар, №3 - 4 серпень 2023р.;
20. «ЗУСТРІЧАЛИ УЧАСНИКІВ БЛАГОДІЙНОГО ВЕЛОПРОБІГУ» - Вікторія Бундзяк, №3 - 4 серпень 2023р.;
21. «ШКОЛЯРІ ОБРАЛИ ЗАПОВІДНИК ДЛЯ ВІДПОЧИНКУ» - Зоряна Липчак, №3 - 4 серпень 2023р.;

22. «5 ЧЕРВНЯ – ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА» - Ельвіра Ангер, №3-4 серпень 2023р.;
23. «СПІВПРАЦЯ З БЛАГОДІЙНИМ ФОНДОМ «ЗОРИ НАДІЇ»» - Ельвіра Ангер, №3 - 4 серпень 2023р.;
24. «ПРО ДОСЛІДЖЕННЯ УНІКАЛЬНИХ ГІРСЬКИХ ВИКОШУВАНИХ ЛУК» - Микола Волощук, №3 - 4 серпень 2023р.;
25. «КВІТОХВІСНИК АРЧЕРА» - Євгенія Мелеш, №3 - 4 серпень 2023р.;
26. ««CORONA CARPATICA» У ЦЕНТРИ ЄВРОПИ»- Богдана Москалюк, №3 - 4 серпень 2023р.;
27. «ВИЙШЛА ДРУКОМ НОВА КНИГА ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО» - Федір Гамор, №5 жовтень 2023р.;
28. «ПРОБЛЕМИ ЗБАЛАНСОВАНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В КАРПАТСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ ПОТРЕБУЮТЬ ВИРІШЕННЯ» - Микола Рибак, №5 жовтень 2023р.;
29. «РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ БІОСФЕРНИХ РЕЗЕРВАТИВ ПІД ЧАС ВІЙНИ» - Василь Покинъчерета, Ірина Йонаш, №5 жовтень 2023р.;
30. «НОВА ІНФОРМАЦІЙНА ПАНЕЛЬ» - Микола Рибак, №5 жовтень 2023р.;
31. «ЯК БУДУВАВСЯ «МУЗЕЙ ЕКОЛОГІЇ ГІР ТА ІСТОРІЇ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ КАРПАТ»» - Федір Гамор, №5 жовтень 2023р.;
32. «РЕКОМЕНДАЦІЇ КОМІТЕТУ МІНІСТРІВ РАДИ ЄВРОПИ СТОСОВНО БУДІВНИЦТВА МЕГАКУРОРТУ «СВИДОВЕЦЬ»» - Федір Гамор, №5 жовтень 2023р.;
33. «МИ ВІДЗНАЧИЛИ ДНІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СПАДЩИНИ» - Мар'яна Бернар, №5 жовтень 2023р.;
34. «ЕКОЛОГООСВІТНІ ЗАХОДИ ПРОДОВЖУЮТЬСЯ» - Зоряна Липчак, №5 жовтень 2023р.

Перелік публікацій в електронних ЗМІ

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
Січень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Музей екології гір Карпатського біосферного заповідника знову відкритий для відвідувачів – (zahid.espresso.tv, zakarpattyua.net.ua, suspilne.media, uzhorod.rayon.in.ua, versii.if.ua, www.ukr.net, bizagro.com.ua, uzhorod.net.ua, top-news.com.ua, https://www.facebook.com/tourism.oda) 2. Всесвітній день водно-болотних угідь – (Костилівське ЗЗСО, Рахівське ЗЗСО №2, №1) 3. Труфанець https://www.facebook.com/tourism.oda

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
Лютий	<ol style="list-style-type: none"> 1. У Рахові відбувся “Карпатський сніговик” – (http://rakhiv-mr.gov.ua/, transkarpatia.net, mukachevo.net, zakarpatpost.net) 2. Карпатський біосферний заповідник передав гуманітарну допомогу для ВПО – (eco.rayon.in.ua, transkarpatia.net, top-news.com.ua, donpatriot.news) 3. Фото дня: Приховане життя тварин в горах Закарпаття – (mukachevo.net, transkarpatia.net, 1-tv.com.ua/zhyttia, goloskarpat.info, kl.informator.ua) 4. Стадо буйволів зимує на Закарпатті – (/prozahid.com, zakarpattyua.net.ua, transkarpatia.net, khustinfo.com, https://www.facebook.com/tourism.oda, www.seeds.org.ua, 5. Герої фотопасток у Карпатському біосферному заповіднику – (Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА, zakarpatpost.net, mukachevo.net, 1-tv.com.ua, 6. Штольням у Карпатському біосферному заповіднику понад 60 років. – телебачення (Відео-сюжет на каналі М-студію) 7. У штольнях Карпатського біосферного заповідника на Закарпатті досліджують кажанів та отруйних павуків – (zakarpattyua.net.ua, uzhgorod.net.ua, www.0312.ua, kizzo.news, news.meta.ua, top-news.com.ua, 8. Як на Рахівщині зимою турбуються про життя лісової фауни – (cikave.ko.net.ua,
Березень	<ol style="list-style-type: none"> 1. В заповіднику проводиться моніторинг снігового покриву з найвищих вершин – (zakarpattyua.net.ua, transkarpatia.net, 2. Справжня весна у Карпатах: у Мережі показали фото з первоцвітами (meta.ua, eco.rayon.in.ua) 3. Долина нарцисів вкривається цвітінням Червонокнижних рослин.- (http://cikave.ko.net.ua/, transkarpatia.net, news.meta.ua, 4. Різноманітний світ крокусів: у Рахові починається шалене цвітіння крокусів – (http://life.ko.net.ua/- карпатський об’єктив, news.meta.ua, news.meta.ua, zakarpatpost.net) 5. Відбулася екологічна вистава до Міжнародного дня лісів – (http://life.ko.net.ua/, 6. Долина нарцисів на Закарпатті вкрилася первоцвітами – (zakarpattyua.net.ua) 7. Первоцвіти вкрили Долину нарцисів на Закарпатті квітучим килимом – (prozahid.com, news.meta.ua, 1-tv.com.ua, eco.rayon.in.ua, top-news.com.ua, greenpost.ua, Respect nature interpretation trail and excursion! – (wilderness-society.org)
Квітень	<ol style="list-style-type: none"> 1. Долина нарцисів на Закарпатті зацвіте вже через місяць - (zakarpattyua.net.ua, uzhgorod.net.ua, prozahid.com,

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
	<p>kiszo.news, news.meta.ua, transkarpatia.net, hromadske.uz.ua, zakarpatpost.net, vidviday.ua, ua.redtram.com, if.strichka.com, Управління туризму та курортів Закарпатської ОДА)</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. На Рахівщині приводять до ладу форелеве господарство – (transkarpatia.net) 3. У Карпатському біосферному заповіднику продовжуються роботи з оновлення інфраструктури – (http://cikave.ko.net.ua, 1-tv.com.ua, 4. Скеля Карстовий Міст біля Малої Угольки - похід через Карпатські праліси – (сюжет на ютубі «Зона гір»), дописи (uzhgorod.net.ua, karpatium.com.ua, mukachevo.net, 5. Мандрівка до давнього Карстового мосту КБЗ – (сюжет zakarpattiatourforyou) 6. На Закарпатті є найбільший у Європі масив букових пралісів (zakarpatpost.net) 7. Інтерв'ю про день доквілля – (М-студіо) 8. Волонтерський десант у Долині нарцисів – (Дунайсько-Карпатська Програма / Danube-Carpathian Programme, www.ukrinform.ua, news.meta.ua, zakarpatty.net.ua, www.seeds.org.ua, zakarpatpost.net) 9. У Рахові відбулася презентація книги «Дика природа та умови існування орнітологічного заказника Товар» - (transkarpatia.net, news.meta.ua) 10. На Закарпатті поволі розквітає Долина нарцисів – (zakarpatty.net.ua, http://dzerkalozakarpatty.com, suspilne.media, madeinuzh) 11. У Рахові проводять благоустрій на території заповідника – (transkarpatia.net)
Травень	<ol style="list-style-type: none"> 1. В Долину нарцисів повернулися буйволи – (mukachevo.net, zakarpatty.net.ua, transkarpatia.net, eco.rayon.in.ua, twitter.com/UKRINFORM, prozahid.com, zakarpatpost.net, lviv.media, khustinfo.com, top-news.com.ua) 2. Відео про долину нарцисів – (перший кабельний) 3. У Долині нарцисів на Закарпатті проводять облік нарциса вузьколистого та інших рідкісних видів – (zakarpatty.net.ua, zahid.espresso.tv, davniyhalych.if.ua, Дунайсько-Карпатська Програма / Danube-Carpathian Programme, aktivist.in.ua, eco.rayon.in.ua, suspilne.media, prozahid.com, natureexperts.org) 4. На території Карпатського біосферного заповідника проходили навчальну польову практику студенти – (transkarpatia.net) 5. Проведено наукові експедиції у Долину нарцисів – (transkarpatia.net, zakarpatty.net.ua)
Червень	<ol style="list-style-type: none"> 1. У Рахові напередодні завершилося вже друге в цьому році засідання Спільного Комітету з Управління (СКУ)

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
	<p>об'єктом всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО – (transkarpatia.net,</p> <p>2. Букові праліси Закарпаття готуються до прийому гостей – (prozahid.com, uzhgorod.net.ua, transkarpatia.net)</p> <p>3. Малечу дикої свині в супроводі матусь зафіксували фотопастки на Закарпатті – (uzhgorod.net.ua, transkarpatia.net, Суспільне Ужгород Ютюб канал)</p> <p>4. Карпатський біосферний заповідник успішно пройшов державну атестацію як наукова установа – (tiachiv.rayon.in.ua, transkarpatia.net)</p> <p>5. "Гуцульський борщ для ЗСУ" готують на Рахівщині – (zakarpattya.net.ua, transkarpatia.net)</p> <p>6. У підніжжі Говерли волонтери відремонтували екопункт – (suspilne.media, zakarpattya.net.ua, zahid.espresso.tv, rakhiv.rayon.in.ua, www.0312.ua, www.uzhgorod.net.ua, pmg.ua/tourism, ua.redtram.com)</p> <p>7. У лісах Закарпаття в об'єктиві фотопасток потрапив борсук – (zakarpattya.net.ua, zahid.espresso.tv)</p> <p>8. В одному з мальовничих масивів заповідника, об'єктив фотопастки зафіксував дикого kota, що розгулював лісом та ніжився на сонечку – (zakarpattya.net.ua, suspilne.media і ЮТЮЮ- канал, lviv.media, varta1.com.ua, mukachevo.net, versii.if.ua, kp.ua, top-news.com.ua, newsyou.info, tsn.ua/, transkarpatia.net,</p> <p>1.</p>
Липень	<p>1. 1. Науковці показали, як будують шлюзи для порятунку Долини нарцисів – (www.ukrinform.ua, eco.rayon.in.ua, news.meta.ua - голос України)</p> <p>2. У Рахові відбулися заходи до Дня працівника природно-заповідної справи України – (transkarpatia.net, news.meta.ua)</p> <p>3. У Карпатському біосферному заповіднику відзначили професійне свято – (khust.rayon.in.ua)</p> <p>4. КБЗ запрошує відвідати пішохідний маршрут на Чорногорі – (transkarpatia.net)</p> <p>5. Історія пораненого яструба: У Рахові рятували птаха – (transkarpatia.net, hromadske.uz.ua, pets.24tv.ua, zahid.espresso.tv, zakarpattya.net.ua, www.golos.com.ua)</p> <p>1. 6. Міст по дорозі до найвищої вершини Українських Карпат відремонтовано- (transkarpatia.net, http://cikave.ko.net.ua/, 1-tv.com.ua, news.meta.ua)</p> <p>2. 7. А ви вже відвідали стару гать на річці Говерла? – (transkarpatia.net, top-news.com.ua, www.ukr.net, http://www.mukachevo.net/)</p> <p>3. 8. Заповідник оновлює інфраструктуру – (golos.com.ua, transkarpatia.net,</p>

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
	<p>4. 9. Печера Молочний камінь: Локація на Тячівщині, яка варта уваги – (www.mukachevo.net, http://www.golos.com.ua/, transkarpatia.net, 2.</p>
Серпень	<p>1. Метелик чи велика міль: Рахівщину заповнили комахи досить великих розмірів – (transkarpatia.net) 2. У Рахові колекція картин Музею екології гір поповнилася новим експонатом – (transkarpatia.net, http://life.ko.net.ua/, 3. У Рахівському заповіднику появилися нові мешканці – (transkarpatia.net, goloskarpat.info) 4. На території Карпатського біосферного заповідника відбулись військові навчання – (transkarpatia.net) 5. Екскурсія екологічною стежкою: у Рахові відбулась тематична екскурсія для діточок – (transkarpatia.net, news.meta.ua) 6. В еколого-освітньому центрі «Центр Європи» Карпатського біосферного заповідника відбувся еколого-освітній захід, присвячений акції «Міжнародна ніч кажанів» - (transkarpatia.net) 7. У дендропарку Карпатського біосферного заповідника завітло Метеликове дерево – (http://uzhhorod.info/, transkarpatia.net, www.0312.ua, top-news.com.ua, zaholovok.com.ua, chasdiy.org) На квіткових клумбах заповідника можна спостерігати багато цікавих комах: серед таких є ведмедиця Гера – (news.meta.ua,</p>
Вересень	<p>1. 1. Роль біосферних резерватів під час війни 2. https://hromadske.uz.ua/, http://www.golos.com.ua/ 3. 2. Corona Carpatica 4. http://www.golos.com.ua/news/186371, https://litgazeta.com.ua/ 5. 3. Відбулося засідання науково-технічної ради 6. https://transkarpatia.net/transcarpathia/culture/ 7. 4. На полонині Рогнеска відновлено екопункт 8. https://transkarpatia.net/transcarpathia/our-news/171731-na-polonini-rognyeska-vidnovlono-ekopunkt.html</p>
Жовтень	<p>1. 1. У Карпатському біосферному заповіднику з'явилася нова інформаційна панель для туристів 2. https://www.0312.ua/news/, https://life.ko.net.ua/k, https://ko.net.ua/ 3. 2. У Рахів до заповідника завітали студенти https://transkarpatia.net/transcarpathia/social/, https://news.meta.ua/uk/news/ 4. 3. У Карпатському біосферному заповіднику триває ревізії оленів 5. https://zakarpattya.net.ua/, News/230510-U-Karpatskomu-biosfernomu-zapovidnyku-tryvaie-rev-oleniv-VIDEO, https://www.0312.ua/news/ 6.</p>

Термін публікації	ЗМІ, теми публікацій КБЗ, поширених журналістами
Листопад	<p>55 річниця КБЗ конференція</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. https://rakhiv.rayon.in.ua/news/ 2. http://www.golos.com.ua/article/ 3. https://transkarpatia.net/transcarpathia/culture/ 4. http://rakhiv-mr.gov.ua/ 5. https://news.meta.ua/uk/news/ 6. https://top-news.com.ua/mista/uzhgorod/ 7. https://rionews.com.ua/mixed/all/now/n23324114 <p><u>114</u></p>
Загалом публікацій у електронних ЗМІ	70

4. Підвищення кваліфікації працівників установ ПЗФ та сприяння підготовці кадрів у природоохоронній сфері.

4.1. Підвищення кваліфікації працівників установи ПЗФ шляхом навчання на курсах підвищення кваліфікації, у вищих навчальних закладах, участі у семінарах та тренінгах, зустрічах з обміну досвідом тощо.

У січні відбулися триденні Курси підвищення кваліфікації, організовані Державною академією післядипломної освіти та управління за участі Європейського товариства дикої природи й фінансової підтримки Лісової служби США. Про досвід КБЗ у впровадженні принципів «Поважай природу» та інтерпретації природи при роботі з учнівською молоддю, студентами та туристами дізналися близько 100 учасників онлайн зібрання. Захід проведено за сприяння Міністерства захисту довкілля. Про успішне проходження курсів підвищення кваліфікації еко просвітниці КБЗ отримали відповідні свідоцтва та подарунки.

Впродовж січня-лютого працівниці екоосвіти взяли участь в онлайн навчанні «Школа Інклюзивності» у межах проєкту з розвитку безбар'єрного середовища у сфері туризму. Зокрема, відбулись 4 онлайн зустрічі на такі теми: «Забезпечення рівності та інклюзивності культурно-туристичних послуг для людей з інвалідністю»; «В чому полягає доступність культурно-туристичних послуг для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення (МГН) взагалі»; «Як забезпечити доступність культурно-туристичних послуг для осіб з інвалідністю та МГН»; «Взаємодія з метою надання культурно – туристичних послуг в громадах».

Наприкінці березня екоосвітяни прослухали курс «Добробут планети: що має знати та може вміти кожен», розроблений командою Всесвітнього фонду природи WWF – Україна в межах проєкту INSURE, який відбувся на освітній платформі Прометеус за фінансової підтримки Швеції. У результаті проходження курсу було отримано низку інформаційних матеріалів для їхнього подальшого використання в еколого-освітній роботі.

7 квітня працівники відділу долучились до науково-практичної конференції «Бобер європейський (CASTOR FIBER) на заповідних територіях: моніторинг, особливості екології та охорона», яку організував НПП «Слобожанський» та яка проходила онлайн. Під час відео зустрічі прослухали цікаві доповіді начальника відділу екоосвіти та рекреації НПП «Слобожанський» Наталії Каплоух «Бобер як інструмент в еколого-освітній роботі з дітьми» та Володимира Яроцького наукового співробітника НПП «Кремінські ліси» «Поселення бобра, як екотуристична атракція».

06-11 серпня 2023 року на базі туристичного комплексу Кодри (с. Погорничень Оргіївського району, Молдова) відбулася перша робоча зустріч міжнародної мережі екопросвітників (еко-педагогів) України, Молдови та Грузії. Основним організатором зустрічі (як і утворення міжнародної мережі екопедагогів) виступила Лісова служба Сполучених Штатів Америки (USFS) за участі Благодійного фонду «Центр громадських ініціатив» (Україна). Форма проведення зустрічі – воркшоп.

Враховуючи актуальність питань екологічної просвіти та виховання екоосвідомості у справі збереженні довкілля країн пострадянського простору, воркшоп був зосереджений на вивченні практик, що набули популярності та зарекомендували себе як високоефективні на території США. Зокрема, у фокусі уваги були практики інтерпретації природи та інтерактивні методики проведення екопросвітницької роботи.

Представники КБЗ Вікторія Бундзяк та Іванна Колачук підготували участь в теоретичній частині та взяли активну участь в роботі робочих груп, презентували інформацію стосовно екопросвітницької роботи в Карпатському біосферному заповіднику.

Серед тем, які були представлені до уваги учасників засідання були наступні:

- Досвід в проєктах, які роблять школярів ближче до природи через співпрацю різних вікових груп;
- Розробка та використання екологічних стежок на природі для різних екопросвітницьких заходів для дітей та сімей;
- Використання платформ соціальних мереж та веб-сайтів як інструментарію для донесення екомеседжів до цільових аудиторій;
- Як проводити тренінги з інтерпретації природи;
- Екопросвітницька робота в «Клубах Юних лісових рейнджерів»;
- Екологічні ініціативи як спосіб згуртування громад;
- Досвід Тбіліського та Київського зоопарків у проведенні екопросвітницької роботи з відвідувачами різних вікових категорій;
- та ін.

Представники КБЗ взяли активну участь у польових сесіях, які включали вивчення досвіду проведення екологічних таборів за участі священнослужителів та на базі монастиря; відновлення русла річки Раут через об'єднання зусиль місцевої громади; використання методів інтерпретації при проведенні екскурсій у підвалах заводу Стісова.

Серед результатів обговорення щодо основних потреб та важливих напрямків для розвитку діяльності були наступні:

- Підписання Меморандуму про майбутню співпрацю учасниками міжнародної мережі екопросвітників (еко-педагогів) України, Молдови та Грузії;
- Визначення тематики майбутніх онлайн-зустрічей з метою глибшого вивчення передового світового та американського досвіду екопросвітництва;
- Обмін досвідом серед членів мережі екопедагогів;
- Напрацювання рамкового плану проведення онлайн-тренінгів.

Екоосвітники взяли участь у навчальному тренінгу “Програма екологічної освіти у природно-заповідних установах”, який відбувся 7-8 листопада в національному природному парку “Зачарований край”.

У заході також взяли участь фахівці з екологічної освіти, науковці національних природних парків «Ужанський», «Зачарований край», «Сколівські Бескиди».

Екоосвітники вивчали досвід створення екопросвітницьких програм для учнівської молоді на природоохоронних територіях Німеччини, який люб'язно

висвітлювала Люсі Флейшгауер – представник Франкфуртського зоологічного товариства (ФЗТ), а в минулому працівник нацпарку.

Значна частина семінару пройшла на свіжому повітрі. Тут фахівці та фахівчині обмінювались досвідом проведення різноманітних тематичних екологічних ігор.

Підсумком семінару стало створення проєктів власних екоосвітніх програм.

Організаторами зібрання екоосвітників виступило Франкфуртське зоологічне товариство.

Список працівників, які навчаються станом на 2023 р.:

1. Ковбаснюк Роман Михайлович, 1-й курс аспірант Київський університет права Національна академія наук України, спеціальність право.
2. Лембак Вікторія Миколаївна, 4-й курс Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника, спеціальність «дошкільна освіта».
3. Ковбаснюк Вікторія Романівна, 3-й курс Київський університет права Національна академія наук України, спеціальність право.
4. Годван Павло Павлович, 2-й курс магістр Національний транспортний університет, спеціальність Екологія.
5. Глушман Віталій Іванович, 2-й курс Національний лісотехнічний університет України, спеціальність ННІ ЛСПГ.
6. Мельничук Олеся Миколаївна, 2-й курс магістр Національний транспортний університет, спеціальність Екологія
7. Бочкор Ярослав Ярославович, I курс магістр Прикарпатський національний університет імені В.Стефаника, спеціальність «101 Екологія».
8. Химинець Михайло Іванович, 5-й курс Національний лісотехнічний університет України, спеціальність ННІ ЛСПГ.
9. Яремчук Любомир Юрійович, 4-й курс Національний лісотехнічний університет України, спеціальність 205 «Лісове господарство».
10. Данилов Віталій Борисович, 2-й курс магістр Навчально-науковий інститут неперервної освіти і туризму Національного університету біоресурсів і природокористування України., спеціальність «Екологія».
11. Данюк Микола Миколайович, 2-й курс ВСП « Закарпатський лісотехнічний фаховий коледж» ДВНЗ «Національний лісотехнічний університет України», спеціальність «Лісове господарство».
12. Ейб Олександр Романович, 2-й курс ВСП « Закарпатський лісотехнічний фаховий коледж» ДВНЗ «Національний лісотехнічний університет України», спеціальність «Лісове господарство».

4.3. Проведення наукової та виробничої практики студентів та аспірантів професійно-технічних та вищих навчальних закладів на базі установи ПЗФ.

Карпатський біосферний заповідник вже 17 років поспіль проводить навчальну практику для студентів Університету сталого розвитку м. Еберсвальде (ФРН) на базі пралісів і старовікових лісів, які охороняються на його території. Цьогоріч такий формат практики є неможливим з причин військових дій на території України, тож проведено практику в румунському національному парку

«Козья», де знаходиться дві складові частини об'єкта всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». Зазначений вище парк розташований у південних Карпатах в однойменному гірському масиві і займає площу 17,1 тис. га.

Студенти географічного факультету Ужгородського НУ (12-18.06., 23 студенти I курсу, кафедра фізичної географії та раціонального природокористування) виконували програму практики в Чорногірському, Кузій-Трибушанському, Свидовецькому масивах заповідника. Для них організовано 4 лекційні заняття та 6 практичних.

6 серпня на центральній садибі КБЗ відбулася зустріч, лекційне заняття, екскурсії в Музей екології гір та центральною садибою для студентів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Штудіювали роботу заповідника 27 студентів II курсу географічного факультету.

На базі Карпатського біосферного заповідника проходять практику студенти.

У травні на території Карпатського біосферного заповідника проходили навчальну польову практику студенти Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II.

Учасники польової експедиції відвідали:

- заповідний масив «Долина нарцисів»;
- Кузій-Трибушанський заповідний масив;
- Музей екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах.

В ході поїздки студенти отримали корисні поради щодо можливостей охорони природи, методів та інструментів, необхідних для картографування флори та фауни, вивчення стану водних та ґрунтових ресурсів, а також актуального екологічного стану досліджуваних місцевостей та тенденцій змін, що відбуваються у цій царині.

4 жовтня 2023 р. Карпатський біосферний заповідник відвідали студенти та викладачі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (спеціальність «Технології захисту навколишнього середовища»).

Заступник директора з наукової роботи, професор Федір Гамор провів для них лекцію-презентацію різноманітних аспектів діяльності Карпатського біосферного заповідника та установ природно-заповідного фонду України загалом.

Також гості з цікавістю переглянули експозицію Музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах у супроводі екскурсовода, пройшлися дендропарком до водоспаду здоров'я та ознайомилися з роботою еколого-освітнього центру «Центр Європи».

Індивідуальну практику проходили:

1. МОЧЕРНАК Олеся Павлівна, студентка III курсу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, за спеціальністю 101-«Екологія».
2. ЛИСЬКО Ангеліна Іванівна, студентка II курсу Ужгородського національного університету, за спеціальністю 091 - «Біологія».

3. ЯРЕМЧУК Любомир Юрійович, студент IV курсу Національного лісотехнічного університету України, за спеціальністю 205 «Лісове господарство» .

5. Джерела та напрями фінансування екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Розділ 3 «Еколого-освітні заходи»

Бюджетне фінансування еколого-освітніх заходів не здійснювалось.

Щодо небюджетного фінансування.

Франкфуртським зоологічним товариством впродовж року закуповувались товари для дитячої творчості та екологічні ігри, що використовувались екоосвітниками під час проведення занять з учнівською молоддю, дітьми з сімей ВПО.

Для проведення еколого-освітньої акції «Карпатський сніговик» (3 лютого) залучено кошти міської ради (1000 тисяча гривень). Акція проходила за низьких температур та в контакті зі снігом, тому дітей необхідно було зігріти по завершенню. Тому міська рада закупила та доставила на міський стадіон гарячий чай та печиво для 100 учасників акції.

У першій половині року (січень-березень) у співпраці з Державною академією післядипломної освіти та управління Мінприроди та Європейським товариством дикої природи реалізовується проєкт «Природу поважай – вчися і навчай». У рамках проєкту проведені 3-денний тренінг (курси підвищення кваліфікації), виданий посібник «Поважай природу» з викладеними основоположними принципами концепції «Поважай природу» (спрямованої на зменшення екологічного сліду при мандрівках у природне середовище). У Карпатському біосферному заповіднику оформлено екологічну стежку «Поважай природу» та проведено екопікнік з клубом «Юні лісові рейнджери - Рахів». На екологічній стежці було встановлено: 4 таблички «Поважай природу», інтерактивний макет «Що можна залишити в лісі», інтерактивна екологічна гра «Знайди домівку», будиночок для комах, інформаційні змінні таблички та дороговкази.

Всі заходи, що здійснювались в рамках проєкту, профінансовані та оплачені Лісовою службою Сполучених Штатів Америки.

6. Інформація про надані платні послуги, пов'язані з організацією та проведенням освітньо-виховних і природоохоронних заходів

Платні послуги в Карпатському біосферному заповіднику надаються на підставі Закону України від 21.01.94 року N 3853-ХІІ Про природно-заповідний фонд України, керуючись Податковим кодексом України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI (із внесеними змінами), Законом України від 28.12.2014, № 80-VIII “Про державний бюджет України на 2015 рік”(із змінами), Законом України “Про оплату праці” від 24.03.95 року N 108/95-ВР, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду України” від 28.12.2000р. №1913 (із змінами внесеними Постановою КМУ від 02.06.03 № 827); “Про затвердження Положення про рекреаційну діяльність у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України”, наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 16.03.2015 року № 80 “Про додаткові заходи щодо збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду”, “Положенням про Карпатський біосферний заповідник” затвердженим наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 23.09.2011 року № 336 та з метою забезпечення виконання плану надходжень коштів до спеціального фонду. В установі видано Наказ «Про надання платних рекреаційних послуг Карпатським біосферним заповідником в 2023 році».

Послуги, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності на території Карпатського біосферного заповідника: принесли в бюджет заповідника за відвідування екотуристичних маршрутів та екологічних стежок, відвідування еколого-освітніх центрів, проживання в готелях та гостьових кімнатах, туристичного супроводу, фотографування та ін., а також від реалізації друкованої продукції.

Надходження коштів за відвідування в природоохоронних науково-дослідних відділеннях станом на 20.12.2023 р.

№ п/п	ПНД відділення	Сума, грн.
1.	Трибушанське	6600
2.	Богдан-Петроське	11445
3.	Чорногірське	31420
4.	Угольське	24150
5.	Широколужанське	200
6.	Марамороське	12770
7.	Кісвянське	6000
8.	Кузійське	760
9.	Кевелівське	79545
10.	Рахів-Берлебаське	-
11.	Петрос-Говерлянське	52210
12.	«Долина нарцисів» (під час масового цвітіння)	148460
Загалом (станом на 20.12.2022 р.)		373560

Найбільше коштів надійшло від надання рекреаційних послуг в ПНДВ «Долина нарцисів ім. проф. В.І. Комендара», Кевелівському, Петрос-Говерлянському, Чорногірському (де проходить маршрут на г. Говерла) та Угольському ПНДВ.

Надходження коштів за відвідування еколого-освітніх та інформаційно-туристичних центрів станом на 20.12.2023 р.

Назва центру	Сума, грн.
Еколого-освітні центри	
Музей екології гір	9845
Центр Європи	2160
Музей нарцису	Плата входить у відвідування масиву і зазначена у сумі від рекреаційних надходжень
Інформаційно-туристичні центри	
«Карпатська форель»	-
«Кевелів»	-
«Високогір'я Карпат»	-
«Букові праліси Карпат – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО»	-
Усього	12005

Надходження коштів від інших видів рекреаційно-туристичних послуг:

Послуга	Сума, грн.
За проживання в готельних та гостьових кімнатах на території КБЗ	200
Фотографування весільних обрядів	350.00
Фотографування в гуцульських костюмах в ЕОЦ «Центр Європи»	1000.00
Реалізація еколого-освітньої друкованої продукції	15405.00
Усього	16955

7. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної освітньо-виховної роботи установи ПЗФ

Короткі підсумки екологічної освітньо-виховної роботи за 2022 рік і пропозиції щодо вдосконалення екоосвітньої роботи

Впродовж 2023 р. здійснювались роботи на виконання затвердженого Плану екологічної освітньо-виховної роботи Карпатського біосферного заповідника на поточний рік.

Основними підрозділами, які організують і впроваджують екопросвіту та ековиховання є відділ еколого-освітньої роботи та зв'язків з громадськістю. Однак, працівники багатьох підрозділів (наукових лабораторій, ПНДВ, відділу СДО та ін.) залученні до виконання цього важливого завдання.

Загалом впродовж 2023 року відділом еколого-освітньої роботи було проведено понад 60 екопросвітницьких заходів, до яких залучено близько 2800 учнів. Практично кожне заняття та екоурок доповнювали: рухливі екологічні ігри, екскурсії, вікторини та кросворди, інтелектуальні завдання, а також створення учасниками заходів тематичних плакатів.

Впродовж року проведені всі заплановані екологічні акції, застосовувались різні форми роботи.

Серед особливостей року можна відзначити наступні події.

У першій половині року (січень-березень) у співпраці з Державною академією післядипломної освіти та управління Мінприроди та Європейським товариством дикої природи реалізовується проєкт «Природу поважай – вчися і навчай». У рамках проєкту проведені 3-денний тренінг (курси підвищення кваліфікації), виданий посібник «Поважай природу» з викладеними основоположними принципами концепції «Поважай природу» (спрямованої на зменшення екологічного сліду при мандрівках у природне середовище). У Карпатському біосферному заповіднику оформлено екологічну стежку «Поважай природу» та проведено екопікнік з клубом «Юні лісові рейнджери - Рахів». Програма заходу включала: власне екскурсію, екологічні ігри, візуалізацію альтернатив одноразовим предметам побуту та повсякденного вжитку, бесіду про те, як стати більш дружнім до довкілля та екопікнік із запашними бургерами в гарячому чаї. Наприкінці заходу діти отримали подарунки.

На екологічній стежці було встановлено: 4 таблички «Поважай природу», інтерактивний макет «Що можна залишити в лісі», інтерактивна екологічна гра «Знайди домівку», будиночок для комах, інформаційні змінні таблички та дороговкази.

Всі заходи, що здійснювались в рамках проєкту, профінансовані та оплачені Лісовою службою Сполучених Штатів Америки.

Еколого-освітній центр «Центр Європи» виступив місцем проведення еколого-освітніх заходів. Тут проведено 14 заходів, серед яких найбільш знаковими були церемонія нагородження лауреатів міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії «Corona Carpatica»; виставка «Повітряні акробати ночі», надана Інститутом еколого-релігійних студій та розміщена в еколого-освітньому центрі «Центр Європи» впродовж листопада-грудня. Проведено 2 інформаційні заходи.

У ПНДВ «Долина нарцисів ім. професора В.І. Комендаря» проведено 15 екоуроків та занять; змагання до дня туриста з 36 учнями Кіreshської школи; відкритий кубок Закарпаття з літнього біатлону серед юнаків та дівчат віком 10-12 років; фестиваль «Золотий нарцис».

Знаковою подією для Долини нарцисів стало відкриття Оселі буйволів, що в подальшому має сприяти розвитку рекреації на території масиву в період відсутності цвітіння нарцису вузьколистого.

Найбільш масовими заходами року стали наступні події.

23 квітня, Карпатський біосферний заповідник спільно з громадськими організаціями «Дунайсько-Карпатська програма» і «Чисто.Де», організували потужну екологічну акцію в природоохоронному науково-дослідному відділенні «Долина нарцисів» ім. проф. Василя Комендаря. До акції долучились понад 100 волонтерів.

В акції «Карпатський сніговик» взяли участь близько 200 школярів. Зокрема, в акції «Карпатський сніговик» були залучені 3 заклади загальної середньої освіти міста Рахова. У програмі було багато зимових ігор: «Перегони на санчатах», «Сніжний снайпер», ліплення сніговиків та чаювання з кексами.

В акції «Збережемо первоцвіти!» взяли участь понад 50 школярів. В програмі заходів були: презентація про ранньовесняні рослини КБЗ, лабіринт, екологічні ігри та творче завдання – шафрани з кольорового гофро-паперу.

У березні відбулась екологічна вистава під назвою «Бережімо матінку природу». Акторами сценки виступили шестикласники закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №2 м. Рахів, глядачами були школярі-початківці – учні 1-4 класів та учні 5-6 класів даної школи. Загалом виставу подивились близько 200 дітей.

В рамках відзначення Дня довкілля у травні та червні центральну садибу заповідника відвідали близько 500 дітей. Це були учні початкових та середніх класів Рахівської, Богданської, Великобичківської об'єднаних територіальних громад та учасники літнього табору Лужанського ЗЗСО. Загалом для школярів проводились: екскурсії Музеєм екології гір та новою екологічною стежкою за концепцією «Поважай природу»; квести із цікавими завданнями; багато екологічних ігор та руханок; а також повчальні бесіди і розповіді про заповідник, його багату флору та фауну.

11 червня у місті Рахів відбувся благодійний фестиваль «RAKHIV FEST 2023», який містив чимало різноманітних заходів і до проведення якого долучилися практично всі мешканці територіальної громади, установи та організації. Частина заходів проходила на території заповідника, працівники еколого-освітнього відділу, наукових лабораторій долучились до їх організації. Усі виручені кошти були спрямовані на допомогу Збройним Силам України.

У жовтні-листопаді відділом екоосвіти було проведено комплекс еколого-освітніх заходів з нагоди відзначення 55-ої річниці установи та 30-річчя набуття статусу біосферного заповідника. Загалом, було проведено 12 еколого-освітніх заходів в яких взяли участь близько 300 школярів ЗЗСО м. Рахова, у т.ч. вихованці Центру науково-технічної, дитячої та юнацької творчості Рахівської міської ради (ЦНТДЮТ), с. Ясіня, Богдан, Костиликівка, Ділове, Луг Рахівщини та с. Кіreshі

Хустщини. Заходи включали: конкурс малюнків, презентації, розфарбовки та дидактичні ігри Інституту еколого-релігійних студій, рухливі екологічні ігри та творчі завдання.

В акції природоохоронній акції «Збережи ялинку!» взяли участь понад 200 учасників. Школярі ЗЗСО м. Рахів, Богдан та Костилівка. Заходи включали розповіді про важливість збереження хвойних дерев та майстер-класи з виготовлення різдвяних віночків.

18 травня, 5 червня та 7 липня було проведено Дні відкритих дверей, приурочені до Всесвітнього дня музеїв, Всесвітнього дня охорони навколишнього природного середовища і до Дня працівника природно-заповідної справи.

Впродовж звітного року Музей екології гір відвідало 1972 чол., з них дорослі – 423, студенти – 94, учні – 1455. Від реалізації квитків за відвідування надійшло 22 000 грн., від реалізації сувенірних магнітів – 4600 грн., фото у гуцульських костюмах – 800 грн. Сумарно надходження від надання послуг у Музеї склали 27400 грн.

У Музеї екології гір триває реконструкція, проведена заміна вікон. Музей екології гір визначений однією з опорних позицій транскордонного Карпатського культурного шляху. У результаті співпраці з громадською організацією «Асоціація економічного розвитку Івано-Франківщини (АЕРІФ) установі надана інформаційна панель.

Впродовж звітного року еколого-освітній центр «Центр Європи» відвідало 657 осіб, з них: школярі – 210, студенти – 98, дорослі – 349. Найбільш знаковим заходом тут була церемонія нагородження лауреатів міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії «Corona Carpathica».

Підписано угоди у сфері екологічної освіти та виховання учнівської молоді:

- Із закладом позашкільної освіти Закарпатського обласного центру дитячої та юнацької творчості «ПАДІЮН»
- 11 загально-освітніми закладами Рахівського та Тячівського районів (поновлено у зв'язку із закінченням терміну дії).

Власна періодика виходила вчасно: регіональна екологічна газета «Вісник Карпатського біосферного заповідника», всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал «Зелені Карпати», науковий вісник «Природа Карпат».

Значної уваги колектив надав підвищенню кваліфікації шляхом самоосвіти. Фахівці відділів Еколого-освітньої роботи, рекреації та науково-дослідної роботи взяли участь у 20 семінарах та тренінгах.

Начальник відділу
еколого-освітньої роботи
та зв'язків з громадськістю

Вікторія БУНДЗЯК

Заступник директора

Федір ГАМОР